

XUDAFƏRİN

“Xudafərin harayından qalan mən!..”

Qəzet 1932-ci ildən çıxır № 05-06 (6895-6896) 10 may 2025-ci il

10 may - Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 102-ci ildönümüdür

9 May faşizm üzərində Qələbədən 80 il keçir

İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Fəxri xiyabanda Ulu Öndər Heydər Əliyevin məzarını ziyarət ediblər

Mayın 10-u müasir müstəqil Azərbaycanın memarı və qurucusu, xalqımızın dahi oğlu və Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 102-ci ildönümü günüdür.

Bununla əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva mayın 9-da Fəxri xiyabanda Ulu Öndərin məzarını ziyarət ediblər.

Prezident İlham Əliyev Ümummilli Lider Heydər Əliyevin məzarı önünə əklil qoydu, Ulu Öndərin xatirəsini ehtiramla andı.

Sonra birinci xanım Mehriban Əliyeva Ümummilli Liderin xatirəsini dərin hörmətlə yad etdi.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirildi.

Dövlətimizin başçısı və birinci xanım Ulu Öndər Heydər Əliyevin ömür-gün yoldaşı, görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın xatirəsini ehtiramla anaraq məzarı üzərinə gül dəstələri qoydular.

Tanınmış dövlət xadimi Əziz Əliyevin və professor Tamerlan Əliyevin də xatirələri yad olundu.

Ulu Öndərin xatirəsi anıldı

Cəbrayıl rayonunda Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 102-ci ildönümü qeyd olunub

10 may 2025-ci il tarixdə Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, dahi şəxsiyyət, dünya şöhrətli siyasi xadim Heydər Əliyevin anadan olmasının 102 illiyi münasibətilə tədbir keçirilib. Tədbirdə Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Kamal Həsənov, hüquq-mühafizə orqanlarının, idarə, müəssisə və təşkilatların kollektivləri, ictimaiyyət nümayəndələri iştirak ediblər.

Tədbir iştirakçıları Heydər Əliyev adına mədəniyyət və istirahət parkında Ümummilli Liderin abidəsi önünə gül-çiçək dəstələri qoyaraq xatirəsini dərin ehtiramla yad ediblər.

07 may 2025-ci il tarixdə Rayon İcra Hakimiyyətinin, YAP Rayon Təşkilatının birgə təşkilatçılığı ilə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 102 illiyinə həsr olunmuş “Yaddaşlarda yaşayan böyük şəxsiyyət” mövzusunda tədbir keçirilib.

Tədbirdə Rayon İcra Hakimiyyəti başçısının müavini Fəridə İbayeva, YAP Rayon Təşkilatının sədr müavini Məhəmməd Əliyev, rayon Təhsil sektorunun əməkdaşları, ümumtəhsil məktəblərinin direktorları, səhiyyə və mədəniyyət işçiləri iştirak ediblər.

Məktəblilərin Ulu Öndərin həyat və fəaliyyətini əks etdirən əl işlərindən ibarət sərgiyə baxışın keçirilməsi ilə başlanan tədbirdə Heydər Əliyevin və torpaqlarımızın azadlığı uğrunda şəhid olan Vətən övladlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib.

Çıxış edənlər müasir, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu və banisi, dahi şəxsiyyət, fenomen insan Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətindən geniş söhbət açıblar. Bildirilib ki, Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev öz xalqını zamanın mürəkkəb tarixi-siyasi sınaqlarından

"Yaddaşlarda yaşayan böyük şəxsiyyət" mövzusunda tədbir keçirilib

uğurla çıxarmış və ardıcıl mübarizə apararaq onu müstəqilliyə qovuşdurmuş qüdrətli şəxsiyyətdir. Davamlı yüksəliş yolunda inamla irəliləyən müasir Azərbaycan Heydər Əliyev ideyalarının tənənəsidir. Azərbaycana rəhbərliyinin hər iki dövründə böyük şəxsiyyət özünün qeyri-adi idarəçilik bacarığı, polad iradəsi, yüksək vətənpərvərliyi, uzaqqören və məq-

sədyönlü qərarları ilə qısa müddətdə respublikamızın sosial-iqtisadi, elmi-texniki və mədəni sahələrinin inkişafına nail olub.

Bu gün Heydər Əliyevin siyasi kursu, başladığı nəhəng işlərin icrası onun layiqli davamçısı və siyasi varisi möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir. İndi Azərbaycan dünyada dinamik inkişaf

edən dövlətlərdən biridir. Ölkənin iqtisadi qüdrətinin artması onun müstəqil siyasət yeritməsinə, əhəlinin rifah halının ildən-ilə yüksəlməsinə imkan yaradır. Prezident, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qalib və məğrur Azərbaycan xalqı Ümummilli Liderimizin həmişəyaşar ideyaları əsasında 44 günlük Vətən müharibəsində erməni işğalçıları üzərində tam qələbə çaldı, tarixi torpaqlarımızı işğaldan həmişəlik azad etdi, ata vəsiyyətini layiqincə yerinə yetirərək xalqımızı Ulu Öndərin müəllifi olduğu azərbaycançılıq ideologiyası ətrafında yenidən bir yumruq kimi birləşdirdi. Respublikamızın ərazi bütövlüyü təmin edildi. Hazırda həmin ərazilərdə genişmiqyaslı bərpə-quruculuq işləri gedir, Böyük Qayıdış Proqramı çərçivəsində keçmiş məcburi köçkünlərin doğma ata-baba yurdlarında daimi məskunlaşmaları təmin edilir.

“2025-ci ilin Ölkə başçısı tərəfindən “Konstitusiya və Suverenlik ili elan edilməsi, bu münasibətlə təsdiq olunmuş tədbirlər planından irəli gələn məsələlərin Respublikamızın bütün bölgələrində və onun hüdudlarından kənarda müzakirə olunması Azərbaycanın müasir dövrün çağırışlarına uyğun inkişafı böyük maraq və rəğbətlə qarşılanır. Bu mənada vurğulanmalıdır ki, Ümummilli lider Heydər Əliyev bu gün müzəffər Ali Baş Komandan, möhtərəm Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizin suverenliyinin tam bərpası yoluna işıq saçıran ideya müəllifi kimi Azərbaycan xalqının yaddaşında əbədi yaşayacaqdır.

Tədbir məktəblilərin Ulu Öndərə həsr olunmuş şeirlərin səsləndirilməsi və Yeni Azərbaycan Partiyası sıralarına qəbul olunmuş gənclərə vəsiqələrin təqdim edilməsi ilə davam etdirilib.

“Xudafərin”

"Kəndimizə qayıdırıq"

4 May 2025-ci il tarixdə Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 102-ci ildönümü münasibətilə rayonumuzun Daş Veysəlli kəndində Böyük Qayıdışın sevincini özündə əks etdirən "Kəndimizə qayıdırıq" adlı el şənliyi təşkil olundu. Bu böyük

şəhid və əlil olub. Şənlik kəndin xarabalıqları əhatəsində toplantı şəklində, musiqiçilərin iştirakı ilə növbəti bir mərhələyə qədəm qoydu. İşğaldan sonra bu ərazidə ilk dəfə Azərbaycan respublikasının Dövlət Himni səsləndirildi. İgid oğulların at belində məclis ərazisinə yaxınlaşması

el şənliyində şəhid ailələrinin nümayəndələri, qazilər, kənd ağsaqqalları, ictimaiyyətin nümayəndələri iştirak edirdilər. Şənlik kəndin tanıtım lövhəsi yanında ağacəkmə aksiyası və qurban kəsilməsi ilə başladı. Kənd qəbiristanlığında uyuyan əzizlərimizin və şəhidlərimizin məzarları ziyarət edilərək xatirələri birdə-

və Əlyar yalı adlı yüksək təpə üzərində tonqalların alovlandırılması insanlara həm xoş, həm də kövrək anlar bəxş etdi. Çıxış edən şəhid ailələrinin nümayəndələri, ağsaqqallar, qazilər və başqaları bu gözəl anları bizlərə bəxş edən Ali Baş Komandana, cənab İlham Əliyevə öz dərin minnətdarlıqlarını bildirdilər. Çay süfrəsi ətrafında növbəti görülmək işlər müzakirə

qiqəlik sükutla yad edildi, dualar oxundu. Şəhid məzarları ətrafında ağacəkmə aksiyası davam etdirildi. Qeyd etmək istəyirəm ki, kənd 20 oktyabr 2020-ci ildə düşmən tapdağından azad olunub, kənddə qızgın döyüşlər gedib. Çoxlu sayda kənd sakini

rə olundu. Bu səpkili tədbirlərin davam etdirilməsi qərara alındı. İfalar, rəqslər bir-birini əvəz etdi. Musiqi sədaları altında "Yallı"ya qoşulan kənd sakinləri birliklərini və yurda qayıtmaq istəklərini bir daha nümayiş etdirdilər.

HİDAYƏT SƏFƏRLİ

"Konstitusiya və Suverenlik İli" çərçivəsində "Kim? Nə? Harda?" adlı intellektual bilik yarışması keçirilib

29 aprel 2025-ci il tarixdə "Konstitusiya və Suverenlik İli" çərçivəsində Cəbrayıl qəsəbələrində fəaliyyət göstərən ümumtəhsil məktəblərinin şagirdlərinin iştirakı ilə "Kim? Nə? Harda?" adlı intellektual bilik yarışması keçirilib.

Açılış mərasimində Rayon İcra Hakimiyyəti başçısının müavini Fəridə İbayeva, Gənclər və İdman sektorunun, Təhsil sektorunun əməkdaşları, məktəb direktorları, müəllim və şagirdlər iştirak ediblər.

Dövlət Himninin səsləndirilməsi ilə başlanan tədbirdə respublikamızın ərazi bütövlüyü uğrunda canından keçmiş şəhidlərimizin

xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edilib. 12 komandadan ibarət maraqlı və gərgin keçən yarışda 10 sayılı tam orta məktəbin "Xarıbülbul" komandası birinci, X.Rüstəmov adına Yuxarı Mərcanlı kənd tam orta məktəbin "Erudit" komandası ikinci, 15 sayılı tam orta məktəbin "Qarabağ" komandası isə üçüncü yerə layiq görülüb. Yarışın ənənəsinə uyğun olaraq qalib komandalar və üzvləri diplomla təltif olunublar. Qalibləri təbrik edir və uğurlar arzulayırıq.

"Fövqəladə hallar məktəblilərin gözü ilə"

07 may 2025-ci il tarixdə Rayon İcra Hakimiyyəti, Qızıl Aypara Cəmiyyətinin rayon bölməsi və Təhsil sektorunun birgə təşkilatçılığı ilə Azərbaycan Qızıl Aypara Cəmiyyətinin fəxri üzvü, ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 102 illiyinə həsr olunan "Fövqəladə hallar məktəblilərin gözü ilə" mövzusunda tədbir keçirilib.

R.Xudiyev adına Minbaşlı kənd tam orta məktəbin 7-ci sinif şagirdlərinin qatıldığı tədbirin məqsədi şagirdlər arasında fəvqəladə hallar zamanı məlumatın düzgün ötürülməsi, operativ reak-

siya vermə və koordinasiya bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi olub.

Fövqəladə hallarda maarifləndirməni yaradıcı yanaşma ilə həyata keçirən məktəblilər mövzuya

münasibətlərini rəsm bacarıqları ilə ifadə ediblər.

Tədbir çərçivəsində iştirakçılar Azərbaycan Qızıl Aypara Cəmiyyətinin fəaliyyət istiqamətləri, fəvqəladə hallar zamanı informasiya axınının idarə olunması və humanitar prinsiplərə əsaslanan yanaşmalar barədə də praktiki biliklər qazanıblar. İnteraktiv formatda keçən tədbirin sonunda qaliblər və fəal iştirakçılar Fəxri Fərmanlarla mükafatlandırılıb.

Cəbrayıl məktəblilərinin Respublika Fənn Olimpiadalarında uğuru

Əliyeva İlkanə Alik
IX sinif RFO tarix fənni I yer (qızıl medal)
Fənn müəllimi: Əzizova Xuraman Umud

Əzizli Sənay Ruslan
IX sinif RFO tarix fənni I yer (qızıl medal)
Fənn müəllimi: Əzizova Xuraman Umud

25 aprel - 06 may 2025-ci il tarixlərdə Azərbaycan dili və ədəbiyyatı, kimya, fizika, riyaziyyat, biologiya, informatika, coğrafiya və tarix fənləri üzrə Respublika fənn olimpiadalarının final turu keçirilib.

Rayonun ümumtəhsil məktəblərindən 18 nəfər 9-11 sinif şagirdlərinin iştirak etdiyi Olimpiadaların final turunda 9 şagirdimiz böyük uğur qazanaraq qızıl, gümüş və bürünc medallarla təltif olunub.

Final iştirakçılarından 10 nömrəli tam orta məktəbin 9-cu sinif şagirdləri Əliyeva İlkanə Alik qızı və Əzizli Sənay Ruslan qızı tarix fənni üzrə qızıl medalla, 8 sayılı

tam orta məktəbin 9-cu sinif şagirdi Musayeva Ceyran Zamiq qızı tarix fənni üzrə, X.Rüstəmov adına Yuxarı Mərcanlı kənd tam orta məktəbin 9-cu sinif şagirdi Quliyeva Jalə Aqil qızı kimya fənni üzrə gümüş medalla, X.Rüstəmov adı-

na Yuxarı Mərcanlı kənd tam orta məktəbin 9-cu sinif şagirdi Fərhadlı Suqra Tofiq qızı kimya fənni üzrə, Tatar kənd tam orta məktəbin 9-cu sinif şagirdi Fətəliyev Nicat Xəqani oğlu coğrafiya fənni üzrə, İ.Quliyev adına Böyük Mərcanlı kənd tam orta məktəbin 11-ci sinif şagirdləri Ağayeva Nəzrin Xəyal qızı və Şahverdiyev Zaur Vidadi oğlu tarix fənni üzrə və Ə.Veyselov adına Sirik kənd tam orta məktəbin 10-cu sinif şagirdi Əmrəhov Vüsal Şaiq oğlu informatika fənni üzrə bürünc medala layiq görülüblər.

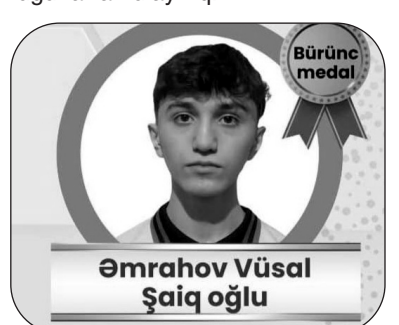
Məktəblilərimizi təbrik edir və uğurlar arzulayırıq.

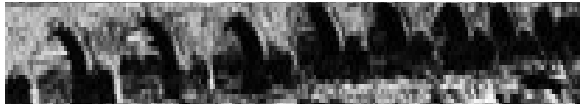
Quliyeva Jalə Aqil qızı

Fərhadlı Suqra Tofiq qızı

Əmrəhov Vüsal Şaiq oğlu

Məlumdur ki, türk-islam dünyasında, ümumilikdə Şərqlə aləmində dünyanın bir çox xalqları yazın gəlişini Novruz bayramı şəklində böyük bir təntənə ilə qeyd edir. Azərbaycanda da Novruz bayramı hər il 20-22 mart tarixlərində dövlət səviyyəsində ümumxalq bayramı kimi keçirilir. Novruz bayramı min illərdir ki, Azərbaycan xalqı tərəfindən bayram edilir və müasir dövrdə də ənənəvi xalq bayramı kimi mədəniyyətimizin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Bir sıra tədqiqatlarda da Novruzun Azərbaycan xalqının mifik dünyagörüşləri ilə sıx bağlı olduğu vurğulanır. Mərhum professor Azad Nəbiyev "Azərbaycanda Novruz" kitabında bu haqda yazır: "Novruz bayramının xalqımıza məxsusluğunu, onun Azərbaycan xalqının arxaik düşüncəsi ilə bağlılığını müəyyənləşdirmək üçün uzağa getmək lazım deyil. İlk növbədə bayramın özünə, onun adət-ənənələrinə, rəmzlərinə, simvollarına, şirniyyat süfrəsinə nəzər salmaq kifayətdir. Onlardan bir neçəsini xatırlatmaq yerinə düşərdi.

Əcdadlarımızın törənişi ilə bağlı dörd müqəddəs ünsürə tapınmalara söykənən Novruz bayramının bu ilk simvollarının vəhdəti, əslində, əbədi və gözəl dünya mənə və məzmununun ifadəsi olub, onun əbədiyaşarlığını əks etdirir. Dünyanı dairevi şəkildə təsəvvür etdiyindən babalarımız onun ilk simvolunu dairevi sinidə, məcməyidə bəzənmiş xonça kimi təqdim edir. Xonçanı dünya nemətlərinin sonsuzluğunu, rəmzinin ifadə edən yeddi simvolla bəzəyir. Xonçanı Günəşin rəmzi olan şam, törənişin əzəli atributları - Su, Od, Hava və Torpaq rəmzlərinin məcmuunu ifadə edən Alma və yaxud meyvə qurusu, ilin ilk yaşıllıq rəmzi olan səməni göyertisi, törənişin fasiləsizliyini və əbədiyyini tamamlayan rənglərlə boyadılmış yumurta, dünyanın şirin nemət olduğunu əks etdirən şirniyyatla bəzəmişlər. Tipindən, növündən asılı olmayaraq bütün Novruz xonçaları bu yeddiiliklə əlamətdardır. Bunlardan sonra isə xonçaya istənilən bəxşiş, hədiyyə və başqa ənənəvi sovgatlar qoyula bilər" (s.78).

Görkəmli folklorşünas alimin də qeyd etdiyi kimi, Novruz bayramı Azərbaycan xalqının arxaik düşüncəsi ilə bağlıdır. Bu arxaik düşüncənin izləri bu gün də adət-ənənələrdə özünü göstərir, simvollarla yaşadır. Həmçinin Novruzqabağı çərşənbələrin 4 yaradılış ünsürü ilə bağlı olduğu diqqəti yönəldən alim bununla həm də bu bayramın yaradılışla bağlı fəlsəfi hikmətləri özündə əks etdirdiyini göstərir. Əgər Novruz yaradılışla bağlı inancları, həqiqətləri və s. özündə əks etdirsə, demək, onda bu, bayramın yaşının insanın təbiətlə bir olduğu əski dövrlərdən başladığını sübut edir. Bu amil özü birbaşa Novruzun dinlər öncəsi (dörd bəşəri miqyaslı dünyəvi dindən əvvəlki) bayram olduğunu deməyə əsas verir. O ki qaldı Novruzun bu gün islam dünyasında da geniş miqyasda bayram olması məsələsinə, bir fəlsəfi dünyagörüş hadisəsi olmaqla, eyni zamanda Novruzun təbiətindəki humanizm, sülh, əmin-amanlıq, insanlar arasında dostluq-qardaşlıq, mehribanlıq, tolerantlıq, multikulturalıq və s. kimi duyğular aşılması səbəbindən islam dini də bu bayramı özəlləşdirməyə, özünüküləşdirməyə çalışmışdır. Novruz bayramı şəms təqviminə əsaslanır. İslam dininə məxsis bayramlar, eləcə də əlamətdar günlər, hadisələr isə hicri-qəməri təqviminə əsaslanmaqla ildə bir dəfə (365 gün və ya 355 gündən biri olmaqla) müəyyənləşdirilir. Başqa sözlə, Novruz bayramının tarixi bəşər sivilizasiyasının tarixi nə vaxtdan başlayırsa, o vaxtdan

başlayır.

Azərbaycan Novruzunu özünün inanclar şəbəkəsi, adət-ənənələri, simvolları, ritualları və s. baxımından da dünya xalqlarının Novruzundan fərqlənir. Bu da birbaşa Novruzun Azərbaycan xalqına məxsusluğunu, onun ta qədimdən gələn bir sıra xarakterik cəhətlərini, mifoloji məzmununu orijinallığı ilə qoruyub saxlamağımızın bir nümunəsidir. Bir sözlə, Novruz bayramı Azərbaycan xalqının mifoloji şüurunda, arxaik düşüncəsində öz varlığını qoruyub, saxlayıb və bu gün də bunu ənənələr, rituallar vasitəsilə yaşadır.

Bahar fəslinin gəlişini reallaşdırən Novruz bayramına hazırlıq hələ qış fəslindən - qışın sonuncu ayı olan və azərbaycanlıların Boz ay kimi adlandırdığı Boz aydan

çərşənbə xonçasının) xalqımızın təfəkkür tərzinin ifadəsi olaraq "yeddiləvin" adlandırılması da əslində kainatın, qalaktika sisteminin qədim mifik təsəvvürlərdə 7 qatdan, 7 təbəqədən ibarət olduğuna dair düşüncənin, habelə 7 rəqəminin daşdığı sakral mahiyyətin göstəricisidir. Yuxarıda professor Azad Nəbiyevdən gətirdiyim sitatda da biz bir daha Novruz xonçasının dairevişəkilli olmasını dünyanın dairevi formada təsəvvür olunması haqda ibtidai biliklərimizin simvolu olduğunu qeyd etdik. Xonçaya qoyulmuş Səməni yaşıllığı, yenidən doğuluşu, başqa sözlə, Baharın gəlişini, nemətlər bolluğunu işarələyir. Şamlar günəşi, odu-ocağı, istiliyi, rəngbəreng bəzədilmiş yumurtalar yenidən doğumu-doğum hüceyrə-

İstərdim ki, ət yeməklərinin Novruz nemətləri silsiləsinə yad olması haqda qənaətlərimdən bir parçanı - 2012-ci ilin 21 martında "Xudafərin" qəzetində işıq üzü görmüş məqaləmin sonluğunu burada təqdim etməklə bir daha həmin düşüncələrimi bölüşəm: "Burda digər mühüm bir amili də diqqətdən yayındırmaq olmaz. Novruz baharı - tərəvəti, yaşıllaşmanı, gəncliyi təcəssüm etdirir, demək, Novruz həm də cavanlaşmaq bayramıdır. Təbabət elminə görə isə ət yeməkləri insanı vaxtından qabaq qocaldır, Novruz isə təbiətdən baharı, gəncliyi, cavanlaşmanı simvolizə edir; insanın Novruz bayramında ət yeməkləri ilə qidalanıb özünü qocaltması isə onda Novruz - bahar bayramının semantikasi ilə tərs mütənəsbilik ya-

özünə başçı qismində bir nəfəri kosa seçər, həmin kosaya tanınmaması üçün əks-cinsin paltarını geyindirər və onu öz aralarında eşidilib-tanınmaması üçün sadəcə "kosa" deyər çağırırdılar. Yeni oğlanlardan ibarət dəstə özlərinə başçı təyin etdikləri Kosaya qız paltarını geyindirər, qızlardan ibarət olan dəstə isə öz aralarındakı kosaya oğlan paltarını geyindirirdi.

Bu axşam və gecə gəzintisinə adət-ənənədən xəbərsiz olanlar qız paltarını geyinmiş oğlanı (Kosanı) qız, oğlan paltarını geyinmiş qızı (Kosanı) isə oğlan zənn edərdilər. Bu travestizm ənənəsi, hər şeydən öncə, kosanın kimliyinin tanınmaması naminə edilməklə bayramın şən-şux bir ovqatda keçirilməsini şərtləndirirdi. Belə ki, oğlan paltarını geyinmiş qız, yaxud

MİFİK GÖRÜŞLƏRDƏN QAYNAQLANAN XALQ BAYRAMIMIZ

başlanır. Boz ayın tərkibində olan 4 həftənin hər çərşənbə günü (çərşənbə axşamından başlanmaqla) böyük şənlik coşqusu ilə ilin (yeni Novruza qədərki köhnə ilin) axır çərşənbələri olaraq bayram əhval-ruhiyyəsi ilə keçirilir. Evlərdə bayram aş (plovu) bişirilir, bayram süfrəsi açılır, heyətlərdə isə tonqallar qalanılır və üstündən hoppa-nıb keçməklə özlərinin ağırlıqlarının tonqalda yanmasını arzula-maqla yüngüllük tapırlar.

Bu çərşənbələrin hər biri müəyyən bir yaradılış ünsürü ilə adlandırılır (simvolizə edilir). Beləliklə, Su, Od, Yel və Torpaq adlı bu dirilik ünsürlərinin adları ilə rəmzləşdirilən bu çərşənbələr əslində sonda birləşib, bir bütövlük təşkil etməklə özlərindən yeni həyatı - Novruzunu doğururlar.

Deməli, burdan nə anlaşılar? Novruz bayramı öz əhatə dairəsinə özündən əvvəl gələn 4 çərşənbəni də almaqla nəhəng bir mərasim kompleksini təşkil edir. Özge cür desək, ilaxır çərşənbələri Novruz bayramından təcrid etmək olmaz. Bunlar eyni mərasim kompleksinə aid olan Novruz bayramının ayrılmaz tərkib hissələridir. Məhz bu çərşənbə ayınları və ritualları bitdikdən sonra təbiətə təbiətin oyanış - dirilik fəslə olan Baharın təmsalında Novruz bayramı qədəm basır. Daha dəqiq ifadə eləsək, Bahar fəslinin mərasimi aktlarla müşayiət olunan Novruz bayramı! Təbiətin güllü-çiçəklə yaz fəslinin təbii coşqusuna insanların həmrəylik duyğularının sosial-psixoloji ifadəçisi kimi Novruz bayramının da şən ovqatı qarışır, təbiətlə insan arasında harmonik bayram əhval-ruhiyyəsi vəhdəti yaradır.

Beləcə, təbiətlə sosial aləm bir-birinə qarışır, vahid sferada birləşib bir tamlıq-bütövlük yaradır.

Qeyd etdim ki, Novruz xalqımızın mifik inanclarından qaynaqlanan dünyagörüş sistemidir. Azərbaycan xalqının dünyaya baxış fəlsəfəsini, həyata baxış tərzini inkas edir. Məhz buna görədir ki, Novruz xonçası özlüyündə dünyanın simvoludur. Məşhur antropoloq Tur Heyerdal Azərbaycanda qədim insan məskəni sayılan Qobustanda səfərdə olarkən ona Novruz xonçasını təqdim ediblər. O, xonçanın qarşısında diz çöküb: "Əcəba, bu, dünyanın bəzədilmiş simvoludur, siz nə qədim xalqısınız!" - deyər heyətini ifadə edib. Bəli, Novruz nemətləri özlüyündə dünyanı simvolizə edir, xalqımızın dünyabaxışını təcəssüm etdirir. Novruz xonçasının (eləcə də ilaxır

ləri olaraq simvolizə edir. Bundan başqa, aypara şəkilli şəkərbura, badambura, rombşəkilli və ya üçbucaq formalı paxlava, sarı rəngli şorqoğalı, şəkərqoğalı kimi Novruz şirniyyatları xalqımızın səməni və günəş sistemi barədə ilkin mifik təsəvvürlərini özündə əks etdirməklə onların hər biri müvafiq olaraq səmadaki ayı, ulduzu, günəşi və s. özlüyündə simvollaşdırırlar. Bunlar da əlbəttə ki, təsadüfi deyil, çünki Novruz bayramı Azərbaycan xalqının qədim astronomik görüşlərinin ifadəçisi olmaqla yaz gecə-gündüz bərabərliyinin gəlişini özündə ehtiva edən yaz fəslinin üzərində qurulmuşdur.

Qeyd olunduğu kimi, Novruz həm də təbiətlə insanın bütövlük nümayiş etdirməsi bayramıdır. Bu prinsiplərdən çıxış edərək mən "Novruz nemətlərinin sirri. Ət yeməkləri Novruz nemətləri silsiləsinə yaddır" adlı məqalə də yazmışdım. İlkin oxunuş kimi o yazımı vaxtilə mənim elmi rəhbərim olmuş rəhmətlik Azad müəllimə də göstərmişdim. Fikirlerimi təqdir eləmiş, bəyənmışdi. Mənim həmin fikirlərimə həmrəylik münasibəti göstərən professor A.Nəbiyev yazır: "Başqa bir mənəbdə göstərilir ki, Novruz bayramı günlərində çəşidli ət yeməkləri, sirkə, soğan və sarımsaq yeməkləri yemək tövsiyə olunmur: "Bunlar Novruzdan sonrakı bayram süfrələrinin yeməkləridir!".

Əlbəttə ki, biz tam qəti şəkildə israr etmirik ki, Novruz süfrəsində ət məhsulları tamamilə olmur. Üstünlük təşkil etmədiyini demək istəyirik. Əsas üstünlük təbiətdən gələn təbii mənşəli qidalara verilir. Məsələn, Azərbaycanın cənub bölgəsi sayılan regionlarında, eləcə də Cənubi Azərbaycanda, İranda yaşayan azərbaycanlılar adətən nişanlı olan qızlara apardıqları bayramlıq Novruz xonçasına ağzında üzük olan balıq da qoyurlar. Eyni zamanda həmin bölgə üçün Novruz xonçasında ağzında üzük olan balığın olmasına da rast gəlinir. Bunun da simvolik mənası var. Balıq suda yaşayan canlıdır. Su isə həyatın əsasidir. Novruz da yeni həyatı işarələyir. Bundan əlavə, üzük isə doğuluş - oyuq, yuva şəkilli olub, nişan, ailə qurma rəmzidir. Ailə qurmaq özü də yenidən doğuluşu, həyatın davam etməsini bildirir. Novruz da bu mənada yenidən doğuluş, yeni həyat bayramı olub, eyni zamanda üzüyün daşdığı bu kimi semantika ilə bir araya girməklə, biri digərinə mütənəsbil şəkildə uyğunluq yaradırlar.

radardı. Deməli, Novruzda bitki mənşəli nemətlərin üstünlük təşkil etməsinin bir sirri də ondan irəli gəlir ki, Novruz özlüyündə cavanlaşmanı simvolizə edir, ət məhsulları ilə qidalanmaq isə insanı qocaldır. İnsanı qocalıqdan xilas etmək missiyasının bir möcüzəsi də Novruz bayramının ənənəvi qida nemətlərinin bitki mənşəli olmasında imiş!..".

Bayram elə bir mədəniyyət hadisəsidir ki, orada hamılıqla sevinc, güllüş hissələri özünü göstərir. İnsanlar öz şadlıq reaksiyalarını müxtəlif şəkildə bürüzə verirlər. Deyib-gülmək, çalğı, rəqs, mahnılar və s. hər bir bayrama xas olduğu kimi, Novruz bayramının da ənənəvi halıdır. Pəhləvanların güləşi, kəndirbaz oyunu, yallı rəqsi, Halay vurub oynamaq, haxıştalar oxumaq, eləcə də Baharın, Novruzun şərəfinə çalib-çağırmaq, mahnılar oxumaq və s. bayramın xarakterik əlamətlərindən sayılır.

Novruzda təbiət öz donunu ilahinin hökmü ilə dəyişib, təzə libasda canlandığı kimi, insanlar da təbiətin bu şən-şux rayihəsinə cavab olaraq ev-eşiklərini silib-süpürüb, təmizlik işləri aparır. Eyni zamanda təbiətə gələn təmiz yaz havası kimi insanlar da qəlbələrindən umu-küsüliyi atır, incikliyi, ədavəti, kini aradan qaldırır ətrafdakılarınla xoş, səmimi əhval-ruhiyyədə, şən münasibətdə olmaqla daxilən saflaşırırlar. Lakin bu mədəni saflaşma - təzələnmə insanların zahiri görkəmində də hiss olunur. Hər kəs təzə paltar geyinib daxilən olduğu kimi, qiyafələrini təzələməklə özlərini zahirən də təzə görkəmdə, yeni biçimdə nümayiş etdirirlər. Bu da insanın daxilən də, zahirən də özlərini şən, saf bir aurada görməklə təbiətin bir parçası kimi görmək zövqü aşılayır.

Xüsusi mərasimlərdə, meydan tamaşalarında milli geymlərdən də istifadə olunur. Həmçinin Kosa, Keçəl donunda Novruzun xarakterik obrazları da meydana çıxıb, gülməli, şən əyləncələrlə bayram mərasimlə xüsusi xoş ovqat bəxş edirlər. Novruz mərasimləri zamanı Kosa qışı, Keçəl obrazı isə yazı təmsil edən personajlar kimi iştirak edirlər.

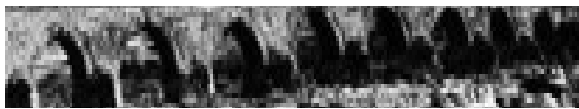
Yeri gəlmişkən, qeyd edim ki, Kosa obrazının bölgələrdə bir başqa forması da mövcuddur. Belə ki, ilin axır çərşənbəsi axşamı və Novruz bayramlarında uşaqlar dəstə düzəldər, çərşənbə və ya Novruz payı yığmaq üçün qapı-qapı gəzdirilər. Bu zaman hər bir dəstə

qız paltarını geyinmiş oğlan Kosa rolunda çıxış edib, gəzdikləri qapılarda ev sahiblərindən bayrampayı alar, həmçinin şən-şux zara-fatları ilə güllüş ovqatı yaradır, yaxşı rəqs edib tədbir iştirakçıları ilə birgə ev yiyələrini də oynadardılar. Qapı-qapı gəzib Bayram payı yığmaq gəzintisinin ənənəvi olaraq gecə vaxtına düşməsi bir yandan, Kosanın da əks cinsə aid paltar geyinməsi də digər yandan Kosanın kimliyini gizlətməyə xidmət edərdi. Əlbəttə, mərasimdə camaatı əyləndirən kəsin simasının tanınmaması özü də çıxarılan oyun və şəbədələrin, çərşənbə və Novruz zara-fatlarının daha da şən-şux bir ovqatda keçməsinə şərtləndirirdi.

Novruz bayramının xalq bayramı olmasını şərtləndirən başlıca əlamətlərdən biri də bu bayramın hamılıqla kütləvi şəkildə icra olunmasıdır. Yeni bayram kasıb və ya zəngin, varlı olmasından asılı olmayaraq bütün xalq kütləsi tərəfindən həyata keçirilir, Novruz bayramından (eləcə də ilaxır çərşənbə bayramından) kənarda heç kəs qalmır. Hətta ən əzizini itirənlər də belə bu bayramı keçirməyə cəlb olunur. Belə ki, bayram ərəfəsində əzizini, yaxınını itirmiş, yaxud da ölüsünün ili çıxmayan yaşlı adamların evi müəyyən bir qrup ağsaqqal, ağbircək adamın müşayiəti ilə ziyarət olunur, yas sahiblərinə evlərində bayram qazanı asmaları tövsiyə olunur. "Allaha ağır gəder ki, Allahın belə əziz günündə - bayram günündə qəmli olasınız" tipli cümlələrlə yas yiyəsinin könlü xoş sözlərlə alınır, onların da bayrama qatılmaları məsləhət görülür. Beləcə, bütün xalq kütləsinin ilin əziz günü sayılan Novruz bayramında iştirakı vacib hesab olunur və hamı bayramın iştirakçısına çevrilir. Bundan başqa, Novruz qabağı hər kəs qəbiristanlığa gedər, ruhları şad olsun deyər öz doğmalarının məzarını ziyarət edər, yasin oxutdurar, ruhuna fatihə surəsini deyər.

Bax beləcə, Novruz bayramında Azərbaycanlılar öz doğmalarının məzarını ziyarət etməklə onların ruhlarını sevindirdiyi kimi, icra etdikləri ayin və mərasimlərlə də özlərinin həyata və dünyaya sonsuz sevgi dolu baxışlarını nümayiş etdirirlər!

Şakir ALBALIYEV,
AMEA Folklor İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi, dosent
RESPUBLİKA-NEWS.AZ
21.03.2025

Alim ömrünün rəngarəng səhifələri

Müsahibə “Elm tarixi” (“History of Science”) jurnalının 2025-ci il 1-ci sayında çap olunmuşdur.

Müsahibimiz Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunun “Mifologiya” şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, “Xudafərin” qəzetinin baş redaktoru Şakir Əlif oğlu Albaliyevdir.

- Hörmətli Şakir müəllim! Yeni rubrikanın müəhəbbi olaraq sizi salamlayırıq. İctimaiyyətimiz sizin həyat və yaradıcılığınız barədə müəyyən qədər məlumatlı olsa da, həyatınızın bəzi anları, xatirələrinizi bilmək maraqlıdır. Bildiyimiz qədər Vətəniniz - Cəbrayıl rayonunun Dağtumas kəndindəki orta məktəbdə təhsil almısınız. Məktəb illərinizi necə xatırlayırsınız?

- Mən də “Elm tarixi” jurnalının yeni rubrikasını alqışlayıram. Dünyaya gəldiyim Dağtumas kəndi sovet dövründə sovetlik olaraq 5-6 parakəndi özündə birləşdirmişdi. Dağtumas kəndinin bir guşəsi kimi el arasında “Künbəz” adlandırılan kənddə doğulmuşam. Kənddə XV - XVI əsrlərə aid olan, tikintisi başa çatmadığına görə “Başıkəsik künbəz” adlandırılan tarixi abidəyə görə kənd belə adlandırılmışdı.

Sıra dağların etəyində yerləşən bu kənddə uşaqlıq, məktəb və gənclik illərini yaşayan insan üçün təhsilə, təbiətə, poeziyaya bağlanmamaq mənim nəzərimcə qeyri-mümkün idi. Dərs əlaçısı olmağımla yanaşı idmana, poeziyaya da böyük həvəs göstərirdim. Xəlvətə düşəndə ara-sıra şeirlər də yazırdım. Ancaq bunu utancaq olduğumdan heç kimə göstərmirdim. Sınıf yoldaşım və yaxından dostluq etdiyim Vüqar Cəbrayilov (1993-cü ilin dekabrında I Qarabağ müharibəsində şəhid oldu) şeir yazdığını bildi və mənə “Şair” deyə müraciət etməyə başladı. Hətta 8-ci sinifdə oxuyarkən Rayon Partiya Komitəsində bizi komsomol sərəllərinə üzvlüyə qəbul edərkən sorğu-sual zamanı mənim onlara verdiyim emosional cavablarımin müqabilində nümayəndələrdən biri: “Sən danışıqın və davranışlarınla şairə oxşayırsan!” deyib mənəndən bir şeir söyləməyi xahiş etdi. Bu gözlənilməz sözəndən tutulub qaldım... Bu məqamda rəhmətlik Vüqar gülümsəyib pıçiltı ilə mənə dedi ki: “Onlara da mən dedim ki, şairsən? İndi gördün ki, şairsən!”. Təvəzökarlıqdan uzaq olsa da deyim ki, mən yaxşı oxumaqla yanaşı çox ciddi və səliqəli idim. Məktəbli olsam da, görünüşüm və davranışım ilə özümü müəllim kimi aparırdım.

Hər dərs ürayiməndən bir duyğu gəlib keçir. Kaş mənim özüməndən xəbərsiz həmin gündərimdən birini videolentini yaddaşına köçürəydilər. O zaman dediklərimin həqiqiliyinə bir daha şahid olardınız.

Onu da qeyd edirəm ki, məktəbli ikən mən Cəbrayıl rayonunun İcra Hakimiyyətinin orqanı olan o vaxtkı “Kolxoççu” (indiki “Xudafərin”) qəzetində də dövrü şəkildə yazılarımla çıxışlar edirdim və müxbir olaraq tanınırdım.

Hər bir məktəblinin ürayində arzuları olur... İbtidai sinifdə oxuyanda “İbtidai sinif müəllimi” olmağı düşünürdüm. Dördüncü-beşinci siniflərdə idmana güclü həvəsim olduğundan “Bədən tərbiyəsi müəllimi”, altı, yeddi və səkkizinci siniflərdə “Rus dili və ədəbiyyatı müəllimi” olmağı düşünürdüm. Son siniflərdə isə doğma dilimizi və ədəbiyyatımızı şagirdlərimə sevdirməyə üstünlük verdiyimdən “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi” olmağı qərarlaşdırdım.

- “Şagirdlərimə” dediniz?

- Bəli... Ona görə ki, məktəbli ikən mən özüməndən kiçik bacı və qardaşlarıma əlifbanı öyrətmişdim. Bundan başqa bəzən elə olurdu ki, ucqar kənd yeri olduğundan hansısa müəllim bəzən dərsə gəlmirdi. Bu zaman mən müəllim masasına keçib sinif yoldaşlarıma dərs keçirdim. Hətta sinif yoldaşlarımdan Nargilə, Yeganə və başqaları “dərsimdən” sonra mənə deyirdilər ki, “Sən çox maraqlı dərs keçirsən! Dediklərin yaxşı yadımızda qalır!”. Bunun sirri onda idi ki, mən həmişə məktəbdə dərsdə keçiləcək sonrakı mövzunu da öyrənib gəlirdim. Əlaçı olmağımın səbəblərindən biri də bu idi. Çullu kəndindən olan sinif yoldaşım Sarvan Allah-verdiyevə deyir ki, “Məndən soruşanda ki, Şakir müəllimin sinif yoldaşısan?”, deyirəm ki, “Bəli. Amma Şakir həm də bizə müəllim kimi də dərs keçərdi”.

- Sinif yoldaşınız Vəsilə Hüseynova da si-

zinlə bağlı xatirələrinə deyir ki, “Şakirə mən 9 - 10-cu siniflərdə bir yerdə oxumuşuq. O, çox məsuliyyətli, necə dəyərlər, müəllim kimi ciddi bir şagird idi. Biz bəzən dərsdən sonra gəzintilərə gedərdik, o isə bizə qoşulmazdı. İş-gücünü ancaq oxumaq idi...”.

- Düz deyir... Mənim ürayiməndə çox böyük ideallarım var idi. Nəriman Nərimanovun haradasa yarımçıq qalmış həyatı və arzularını bir azərbaycanlı övladı olaraq davam etdirmək istəyi keçirdi könlümdən... Rus dilini öyrənməkdə də məqsədim o idi ki, gələcəkdə bir azərbaycanlı kimi SSRİ-nin dövlət başçısı olum. Sovetlər Birliyində Azərbaycan xalqını təmsil edirəm və 15 müttəfiq respublikanın içərisində doğma ölkəmizin xoşbəxt rifahı üçün çalışım. 1982-ci ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin Mərkəzi Komitəyə - yeni SSRİ Nazirlər Sovetinin bi-

rinci müavini vəzifəsinə getməyi ürayımı böyük qürur hissi ilə doldurmuşdu. Sevinmişdim ki, Nəriman Nərimanov yolunun davamçısı olan Böyük Azərbaycanlı oğlulaqlıqımı, Vətənim SSRİ hakimiyyətində təmsil edir. Mənim də orta məktəbdə ciddi olmağımın psixoloji səbəbləri var idi. Çünki milli düşüncəmizdə də padşah, yeni ölkə başçısı ciddi və tələbkər təbiətə malik olmalı idi. Mehriban özüməndə bu ciddiliyi görmək istəyirdim. 1985-ci ildə Mixail Qorbaçov hakimiyyətə gələndə televiziya ekranından onun özünü qeyri-ciddi apardığını görəndə (o vaxt mən məktəbli idim), onun kütlə qarşısında şit-şit gülə-gülə çıxış etdiyini görəndə: “Ondan dövlət başçısı olmaz! Ölkə başçısı ciddi adam olmalıdır!” dedim. Gördüyümüz kimi, Qorbaçovun qeyri-ciddiliyi SSRİ kimi nəhəng bir dövlətin parçalanmasına və süqutuna səbəb oldu.

Bax mən orta məktəb illərimdə bu cür yüksək amallarla yaşayırdım. Sonrası da məlumdur. Sovetlər Birliyi dağıldı...

- Həmin keçid dövründə ölkəmiz ciddi sınaqlarla üz-üzə qaldı. Dövlət müstəqilliyimizi qurmaq və yaşatmaq uğrunda geniş ictimai-siyasi hərəkət başlandı. Buyurun, davam edin.

- Keçid dövrü dediyimiz bu ərəfələr mənim də həyatımın bir sıra keçid mərhələləri ilə əlamətdar oldu. 1986-cı ildə orta məktəbi bitirdim. Bir müddət təsərrüfatda çalışdım. 1987-1989-cu illərdə Qazaxıstanın Aktyubinsk (Ağtəpə) vilayətinin “Emba - 5” şəhərçiyində hərbi xidmətdə oldum.

Daha sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) “Filologiya” fakültəsinə qəbul oldum. Sonra kəndimizdə Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi işləməyə başladım. Bir neçə il müəllim işlədikdən sonra Dağlıq Qarabağ müharibəsi ilə bağlı olaraq milli ordu sıralarına yollandım. Cəbrayıl rayonunun Ərazi Müdafiə Batalyonunun tərkibində döyüşməyə başladım...

- Özünüzün də dediyiniz kimi, bu dövrdə həyatınızda çoxlu keçid mərhələləri olub: orta təhsili bitirmək, təsərrüfatda işləmək, Sovet dövründə əsgərlikdə olmaq, ali məktəbə qəbul olmaq, müəllim işləmək və könüllü olaraq torpaqlarımızın müdafiəsi uğrunda cəbhəyə yollanmaq... Yeri gəlmişkən, Qazaxıstandakı əsgərlik illəri ilə bağlı xatirələrinizi bilmək maraqlıdır...

- Təbii ki, həmin dövr xalqlar dostluğu kimi yaddaşlarda qalıb. Azərbaycandan 25 nəfərlik bir dəstə ilə Qazaxıstana gəlmişdik. İki - üç həftəlik karantin müddətindən sonra hərbi andıma mərasimi oldu. Ondan sonra hamını, o cümlədən biz azərbaycanlıları da ayrı-ayrı bölmələrə ayırdılar. Mən azərbaycanlı olaraq tək düşdüm. Mənimlə birlikdə taciklər, özbəklər, qazaxlar, ruslar və başqa millətin nümayəndələri də vardı. Tə-

bii ki, orta dilimiz rus dili idi. Mən Orta Asiya Hərbi Dairəsinin orqanı olan “Boevoe zname” (“Döyüş bayrağı”) qəzetində hərbi müxbir kimi çıxışlar edirdim, qonorar da verirdilər. Əsgər yoldaşlarım digər millətlərin nümayəndələri olduğundan mənə: “Ты Пушкин, что-ли?”, “Ты Максим Горький, что-ли?” deyə soruşurdular. Mən isə cavabında: “А зачем вы не сравниваете меня с Низами, Физули и др. азербайджанскими поэтами?” deyirdim. Çünki mənim ara-sıra şeirlər yazdığımı və hər dərs dilimdə səsləndirdiyimi də görürdülər. Hətta yada salım ki, bir dəfə karantin müddətində “Əsgər marşı” oxuyanda, rusca oxunulacaq marşın əvəzinə biz azərbaycanlılar “Sırası Əhməd” məhərisini oxumaqla, rusların səsinə batırıdım. Komandirlər təəccüblənərək gülüşdülər və soruşdular ki, “Bu nədir oxuyursunuz?”. Biz isə izah etdik ki, bu, Azərbaycan dilində məşhur olan bir əsgər marşıdır. Mən hərbi hissənin kitabxanasına gedərdim. Oradan rus dilində kitablar seçərdim və tədbirlərdə rusca çıxışlar edərdim. Əsgər yoldaşlarım keçəl bir zabitimizlə mənə müqayisə edərək gülümsəyib: “Sən də çox oxumaqdan bunun kimi keçəl olacaqsan!” deyirdilər (gülümsəyir)... Bir nəfər ariq, cəlimsiz rus əsgər (deyə-sən, soyadı Korolenko idi...) eynilə mənim kimi çoxlu mütaliə edərdi. Əsgərlikdə çoxsaylı təşəkkürlər almışdım. Hərbi xidməti bitirəndə komandirimiz: “Sənin kimi ciddi və nizam-intizamlı əsgərlər qürur duydu!” demişdi.

- Elmə, təhsilə olan marağınız sayəsində əsgərlikdən sonra ali məktəbə qəbul oldunuz. Həmin illəri necə xatırlayırsınız?

- Əsgərlikdən gələn kimi tez bir müddətdə, necə dəyərlər, bizim Qarabağ dialektiklə desək, “Dəmin nağda verməyib”, sənədlərimi Universitetə verdim. Buzovna qəsəbəsindəki qohumumun - atamın əmisi nəvəsi olan Ziyafət xanımın evində qaldım və imtahanlara gedib-gəldim. Onun mənə verdiyi qısaqol, qırmızımtıl köynəklə və dös cibimdə bir qələmlə imtahanlara girib-çıxırdım, üstümdə əlavə heç bir kitab, dəftər yox idi. Yeni kənardan baxanlara imtahana gədən abituriyent təəssüratı oyatmadığımdan, universitetə qəbul olduğumu görəndə qrup yoldaşlarım ora necə qəbul olduğuma təəccüblənirdilər. Sən demə onlar mənə hansısa vəzifənin qohumu olan bir orta məktəb şagirdi zənn edirmişlər... (gülür).

- Dediklərinizdən belə anlaşılr ki, siz hələ tələbə ikən I Qarabağ savaşına qatılmışınız?

- Haqlısınız. 1992-ci ilin 26 fevralında Xocalı faciəsi baş verəndə içimdən çox sarı-sıldım. Qara günün, kədərini insani daxilən bütöbütün dəyişdiyini deyənlər yanılırlar. Bəlkə də o vaxta qədər mən təbiətin rəsmiyyətçi, necə dəyərlər, bürokrat təbiətə malik bir adam idim... Ancaq Xocalı faciəsi içimi söküb yenidən yıxdı. Mülayimləşdim, kövrəldim və bir yandan da düşməndən qısaqol almaq hissi beynimi tərk etmirdi. Bu niyyətlə də bir müddət sonra Cəbrayıl rayonunun Ərazi Müdafiə Batalyonunun tərkibinə yazıldım.

Əsgərlikdə hərbi vətənpərvərlik ruhunu qüvvələndirmək məqsədilə rotamızda bir divar qəzeti çıxarmağı qərara aldım. Qəzetin adını “Haqq ordusu” qoydum. Ona görə ki bizim ordumuz haqqın, ədalətin tərəfdarı olaraq döyüşürdü. Doğma dedə-baba torpaqlarımızı yadelli işğalçılardan qorumaq kimi vacib və müqəddəs bir missiyanı yerinə yetirmək üçün ordu yaratmışdıq. Qəzetin səhifələrində vətənpərvərlik ruhlu yazılar və şeirlərimlə çıxışlar edirdim. Həmin yeri gələndə rayon qəzetimiz olan “Xudafərin”ə də döyüş həyatımızla bağlı yazılar göndərdim: **Modazəmi, Dolanları səngərim, Gəder olsam, qoy var olsun ellərim. Qurban olsun yaşayacaq illərim Ana yurdun sağ gününə, a dostlar!..**

Bu səpkidə vətənpərvərlik ruhlu şeirlərimlə silahdaşlarımda döyüş əhval-ruhiyyəsi yaradırdım. Çünki türkün sözü ilə silahı həmişə qoşa addımlayıb döyüşlərdə. Korğunun dəli nərsəsi ilə - döyüş ruhlu şeirləri ilə Misri qılını həmişə döyüşlərdə eyni səviyyədə iştirak edib və s.

- Yazıçı-publisist Elçin Kamalın “Manqal” kitabındakı (Bakı, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 2002) “Sonuncu tarix dərsi” sənədli hekayəsində sizin də obrazınız yer alıb. Bilirik ki, daha sonralar siz məcburi köçkün düşmüşünüz və Saatlı rayonunda

orta məktəb müəllimi, həm də mətbuat işçisi olaraq fəaliyyət göstərmisiniz. Bu barədə də bir qədər məlumat verərdiniz.

- Bəli. Mənim milli ordudakı xidmət dövrümlə bağlı yazıçı Elçin Kamalla geniş söhbətimiz əsasında “Sonuncu tarix dərsi” sənədli hekayəsi yazılıb. Orada yarıbdəli, yarıhəyatı şəkildə mənim əsgərlik dövrü həyatım öz əksini tapıb. Bundan başqa ayrı-ayrı publisistik yazılarımda milli ordudakı xidmət illərimin bəzi fraqmentlərindən söhbət açmışam. Qismət olsa gələcəkdə bu barədə ayrıca bir kitab yazmağı düşünürəm. Qeyd edirəm ki, Cəbrayıl rayonunda qızgın döyüşlər gedən vaxtlarda döyüş xəttini məcburiyyət üzündən ən sonuncu tərk edən də bizim rotamız oldu...

1993-cü ilin avqustunda Saatlı rayonunun ucqar kəndlərindən olan Azadkənd kəndində məcburi köçkün qismində məskunlaşdıq. Mən oradakı orta məktəbdə müəllim və tədris işləri üzrə direktor müavini vəzifəsində çalışdım. Eyni zamanda Saatlı rayon İcra Hakimiyyətinin orqanı olan “Dönüş” qəzetində də həftədə bir dəfə çıxışlar etməklə ürayımı boşaldırdım.

- 2024-cü ildə müəllifi olduğunuz “Dönüş”ü illərim” kitabınız yəqin ki, elə o illərin əks-sədasıdır?

- Bəli, həmin kitabda “Dönüş” qəzetində işıq üzü görmüş yazıları, həmçinin o dövrdə paralel olaraq müxtəlif mətbu orqanlarda çıxmış yazıları az bir hissəsi özünə yer alıb. Etiraf edirəm ki, oyunaqlar uşaqların başını qatdığı kimi, bu yazılarda köçkünlük mənəsinə sıxılıb əzilən qəlbimi və ruhumu sakitləşdirmək üçün bir vasitə rolunu oynayıb. Çünki siqaret aludəçisi siqaret çəkməklə özünün əsəblərinin cilovlandığını zənn etdiyi kimi, mən də orta məktəb illərindən yazı-pozuya vurğunluğumdanyazdıqlarımla özümün dərd-sərimi içimdən çölə boşaltmış kimi hiss etmişəm. Bu yazılarımla sanki özümün yurd itkisindən doğan ağrı-acılarına təsəlli vermişəm.

- Bəs gənclik illərinəndən müəllim, şair, publisist kimi tanınan Şakir Albaliyevin elm aləminə gəlişi necə oldu?

- Düzünü deyim ki, məcburi köçkünlüyün ilk illərində müxtəlif yerlərdə və ayrı-ayrı adamların dilindən mənə qeyri-rəsmi tanışlıqların eşitmişəm. Bu da mənim publisistik fəaliyyətimlə birbaşa əlaqəli idi. Deyirdilər ki, biz sənin imzanı çoxdan tanıdığımızdan səni gənc bir oğlan yox, yaşlı bir şəxs kimi təsəvvür edirdik. Hətta bir dəfə atamı Şirvan şəhər xəstəxanasında həkimə aparanda, həkim atamın Şakir Albaliyev, mənimlə övladı olduğumu zənn etmişdi...Publisist kimi bu cür əks-səda salmışdım ictimaiyyətə. Ancaq mənim ideallarımla tək bədi və publisistik yazılarımla bitmirdi, ürayiməndə daha böyük arzular var idi...

Hələ tələbə ikən mənə dərs deyən azman alimləri özümə həyat ideali seçmişdim. Mən də ürayiməndə ali təhsilimi tamamladıqdan sonra aspiranturaya sənəd verməyi və alimlik yolunu tutmağı qəet etmişdim. “Atalar sözləri və məsələlər” mövzusunda yazdığım diplom işimi Dövlət İmtahan Komissiyasında yüksək qiymətləndirildilər və elmi iş götürməyimi tövsiyə etdilər. Universitetin “Folklor” kafedrasında professor Azad Nəbiyevin rəhbərliyi ilə namizədlik dissertasiyası götürdüm. 2004-cü ilin 1 martında AMEA-nın Folklor İnstitutuna elmi işçi vəzifəsinə gəldim. 2006-cı ildə namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdim. 2011-ci ildə dosent elmi adına layiq görüldüm. 2024-cü ilin iyununda isə doktorluq müdafiəm baş tutdu.

Mənə elə gəlir ki, müəllimlik fəaliyyətimdə xalqımın balalarına nə dərəcədə təhsil vermişəmsə, jurnalist kimi publisistik fəaliyyətimdə hansı dərəcədə maarifçilik ideyalarını oxucularıma aşılamişamsa və bütün bunlara rəğmən xalqıma gərəkli ola bilməmişəmsə, elə o sayaq da elmi fəaliyyətimlə xalqımıza xidmət etmişəm və edəcəyəm.

- Müasir gənclərə tövsiyələriniz...

- Alim, hər şeydən əvvəl, həm də vətəndaşdır. İstər gənc alimlərə, istərsə də Azərbaycan gəncliyinə Vətənimizə ləyaqətli vətəndaşlar olmağı tövsiyə edirəm.

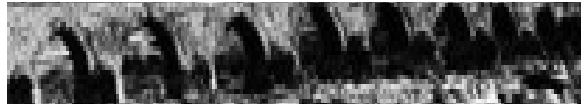
- Maraqlı müsahibə üçün çox sağ olun. Sizə sağlamlıq və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

- Təşəkkür edirəm.

Müsahibəni yazdı:

Aygün MƏMMƏDOVA,

Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvü, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

III Международная научная конференция
"Мир Востока: актуальные вопросы отечественного и мирового востоковедения"
(30 апреля 2025 г. Челябинский государственный университет)

УДК 7.046.1 - мифология
ББК - 82 - Фольклор. Фольклористика

Албалиев Шакир Алиф оглу,
ведущий научный сотрудник отдела "Мифология" Института Фольклора Национальной Академии Наук Азербайджана, доктор философии по филологии, доцент
Email: albaliyevshakir@rambler.ru
Orcid: 0000-0002-4261-3054

Хотя было проведено множество исследований посвященных празднику Хыдыр Наби он не был достаточно изучен как форма этнокультурной самоорганизации и самовыражения.

Для исследования этой проблемы необходимо установить теоретические основы вопроса с логической точки зрения. Рассмотрение системы понятия "культура" служит ключом в раскрытии этой проблемы.

Как известно, праздник Хыдыр Наби - это духовное и культурное событие. Это выражает общий подход. А культура, как известно, имеет многослойную структуру. Праздник Хыдыр Наби имеет в этой системе свое место, роль и функцию. Чтобы прояснить их, надо действовать по схеме "культура - традиционная культура - этнокультура". Потому что праздник Хыдыр Наби:

- 1) в общем смысле - культурное явление;
- 2) в историко-культурном плане - традиционное культурное мероприятие;
- 3) этнокультурное явление.

Как указано в источнике Википедия, "под названием культуры подразумеваются, главным образом, самые разнообразные формы проявления человеческой деятельности. Сюда входят все формы и способы человеческого самовыражения и самосознания, все привычки и навыки человека и общества. Культура складывается из непрерывных форм человеческой деятельности и без этих форм она не может жить и существовать. Культура - это совокупность правил, которые управляют человеком и влияют на него. Источником культуры является человеческая деятельность, познание и творчество" [11].

Анализируя это понятие получаем следующие выводы:

а) культура - охватывает все без исключения сферы человеческой деятельности. Нет ни одного вида деятельности или проявления деятельности в жизни человека, которые не попадали бы под воздействие этого понятия. Самое главное, что культура напрямую связана с самовыражением и самосознанием. То есть культура - это совокупность форм личного интереса и самосознания.

Фестиваль Хыдыр Наби охватывает этот аспект понятия "культура" во всей его полноте. Этот праздник также является одной из форм (моделей) этнокультурной самоорганизации и самовыражения народа. Через этот праздник народ реорганизуется как этнос, и через эту самоорганизацию он также выражает себя как национальное сообщество.

б) характерная черта культуры, состоящая из непрерывных форм человеческой деятельности, напрямую связана с праздником Хыдыр Наби. Что бы ни входило в этот ритуальный комплекс - все это остается устойчивыми поведенческими формулами на протяжении столетий, не меняется и выступает как набор правил, управляющих человеком.

в) Истоком и источником праздника Хыдыр Наби является непрерывная деятельность человека, его интеллектуальное, познавательное и поэтическое творчество, которое начинается с мифа и продолжается.

С исторической и культурной точки зрения праздник Хыдыр Наби является традиционным культурным событием или, другими словами, народным культурным событием. Как указано в источнике Википедия: "Традиционная культура - культура традиционного общества. Иногда этот термин употребляется в значении "народная культура". Традиционная культура - это культура, которая не явля-

Этнокультурная форма самовыражения - праздник Хыдыр Наби

ется стабильной и динамичной (подвижной - Ш.А.). Характерной чертой этой культуры является то, что изменения в ней происходят настолько медленно, что коллективное сознание этой культуры не может их обнаружить или определить" [12].

Если рассматривать праздник Хыдыр Наби в этом смысле понятия "традиционная культура", то становится ясным следующее:

а) Праздник Хыдыр Наби, несомненно, является культурой традиционного общества. Традиционное общество - это общество, живущее традиционным мышлением, то есть общество, сохраняющее обычаи и традиции на протяжении веков и тысячеле-

рамках традиции.

Фестиваль Хыдыр Наби также является формой самоорганизации и самовыражения, которая сохраняет традиционное общество и поддерживает его жизнь путем постоянного обновления.

Праздник Хыдыр Наби является этнокультурным событием в силу своего этнокультурного масштаба. Далее в Википедия отмечено: "Этнокультура - часть социокультурного фона, имеющая исторически обусловленное значение. Совокупность этнокультур создает многообразие и надэтническое слияние, и, таким образом, этнокультуру можно рассматривать как самостоятельно

определенного этноса или народа. Чтобы выжить, люди постоянно обновляются на основе определенных моделей и формул. Эти модельные формулы основаны на конкретных схемах. Эти схемы представляют собой систему генетических признаков и характеристик, определяющих этническую идентичность каждого народа. Эти черты и характеристики в совокупности составляют национальный менталитет.

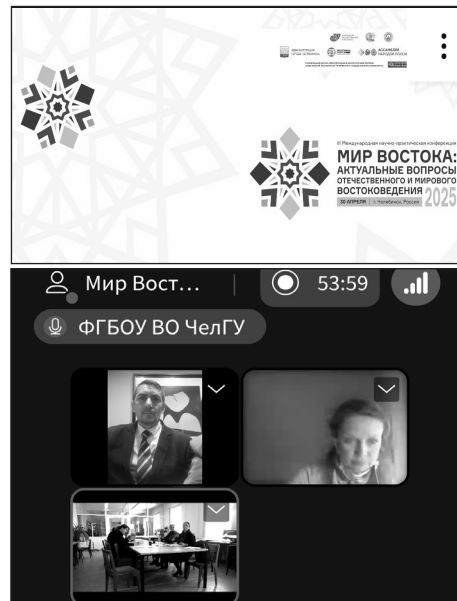
Национальный менталитет - это прежде всего выражение национального духа. В.Х. Болотоков и А.М. Кумыков пишут: "Принцип детерминации национальности, ее господствующее свойство проявляется более ду-

Folklorşünas alim Beynəlxalq Konfransda məruzə edib

30 aprel 2025-ci ildə Rusiyanın Çelyabinsk şəhərində Çelyabinsk Dövlət Universitetinin Avrasiya və Şərq fakültəsinin təşkilatçılığı ilə "Şərq dünyası: milli və dünya şərqşünaslığının aktual məsələləri" III Beynəlxalq elmi-praktiki konfransı keçirilmişdir.

Hibrid formatda keçirilən konfransda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunun "Mifologiya" şöbəsinin aparıcı elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Şakir Albaliyev "Gtnokulturnə forma samovirajeniə - prazdnik Xıdır Nəbi" (Xıdır Nəbi bayramı özünüifadənin etnomədəni forması kimi) mövzusunda məruzə etmişdir (rus dilində).

Məruzədə ilk dəfə olaraq Xıdır Nəbi bayramının etnomədəni özünüifadə və

тий. Учитывая, что в основе праздника Хыдыр Наби лежит миф о первопредке, этот праздник также выражает историю сознания, выходящую за рамки тысячелетий традиционного общества, которое поддерживает его проживание.

б) Традиционная культура состоит из стабильных, неизменных, неподвижных поведенческих формул. Мы ясно наблюдаем это в праздник Хыдыр Наби. Ритуальные формулы, составляющие этот праздничный комплекс, остаются стабильными, независимо от любых изменений в социально-экономическом развитии его отмечающего общества. Другими словами, люди отмечают праздник Хыдыр Наби также, как отмечали его столетия назад, и продолжают праздновать его и сегодня. В таком случае возникает вопрос: не отразилась ли смена веков на празднике? Разумеется, произошли определенные изменения, как в ходе праздника, так и в значении составляющих его элементов. Однако эти изменения, как указано в определении выше, были "настолько медленными", что "коллективное сознание", которым обладали носители культуры "Хыдыр Наби", не смогло "идентифицировать и определить" ее. Другими словами, народ всегда считал, что его праздники и обычаи неизменны.

в) Одним из ключевых факторов здесь является вопрос коллективного самоотношения в традиционном сознании. Традиционные общества постоянно стремятся сохранить и продолжить свой древний образ жизни и обычаи и не могут мириться с искажением, изменением или разрушением того, что является традиционным. Это также связано с конфликтами между поколениями. Одно поколение обычно недолюбливает предыдущее, говоря: "В наше время такого не было, нынешние - продажные". В этом отношении традиционное сознание сохраняет формулы, которые позволяют людям выживать в

развивающийся... элемент "надэтнической культуры" [13].

Главное, что привлекает наше внимание в этом определении, это то, что понятие "этнокультура" имеет исторически обусловленное значение и является элементом "надэтнической культуры". Именно этот аспект возводит праздник Хыдыр Наби на этнокультурный уровень. Итак, факт надэтнической принадлежности обусловлен историческим развитием.

Фестиваль Хыдыр Наби - масштабное событие с точки зрения как физической, так и этнической географии. Он охватывает большинство тюркских народов. С другой стороны, слияние мифологии и религии в празднике Хыдыр Наби, слияние арабского культа Хыдыра с тюркским культом Хызыра, в свою очередь, с культом Илийаса и иранским культом Новруза, превратило этот праздник в надэтническое культурное событие. В этом плане этнокультурная сущность Хыдыр Наби выражается с одной стороны, в его связи с определенной этнической общностью, а с другой - в том, что он является надэтническим явлением. Этим обусловлено этнокультурное разнообразие праздника. Как ритуальная система, она сочетает в себе как этническое, так и надэтническое.

Этнокультурные особенности праздника Хыдыр Наби реализуются через формы его самоорганизации и самовыражения:

- этнокультурная самоорганизация - реорганизация этноса как этнической системы;

- этнокультурное самовыражение - это выражение этноса посредством различных символов.

Схемы национальной идентичности лежат в основе этнической самоорганизации и самовыражения. В этом отношении естественны нижеследующие выводы:

Схемы национальной идентичности представляют собой модели самосохране-

özünüdeşkil forması olduğu qeyd edilmiş və "mədəniyyət" anlayışı ilə birbaşa bağlılığı vurğulanmışdır. Bayramın mədəni sistemdə yeri, rolu və funksiyasına diqqət yətilən məruzədə həm də "mədəniyyət - ənənəvi mədəniyyət - etnomədəniyyət" sxemi üzrə qənaətlər təqdim edilmişdir. Türk xalqlarının həyatında xüsusi yer tutan Xıdır Nəbi bayramının əsas mahiyyətinə diqqət yönəldilərək onun etnik ümumiliyə malik olduğu, vizual, musiqi və ədəbi yaddaşda iz qoymuş bu bayramın ritual sistemlə əlaqəsi bildirilmişdir.

Yekunda məruzəçi ona ünvanlanan sualları cavablandırmış və təşkilatçılara təşəkkürünü bildirmişdir.

Konfrans məruzələrinin nəşri nəzərdə tutulmuşdur.

Aygün Məmmədova - Albaliyeva,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, AJB üzvü

ховно. Душа нации - сложное понятие духовного мира" [3, с. 79].

В этом отношении праздник Хыдыр Наби как форма этнического самовыражения, во всем своем значении отражает национальный дух и духовные качества обществ, которые его отмечают. Другими словами, этот праздник выражает дух народа от начала до конца.

Национальность - это система признаков и характеристик, определяющих национальную идентичность народа. Д. Йылдырым пишет: "Культура, которая организует нацию друг от друга и регулирует их отношения друг с другом, прежде всего принимает характер национальности" [6, с. 37].

Хотя народы, объединенные праздником Хыдыр Наби обладают уникальными национальными качествами, этот праздник объединяет их как этнокультурное (надэтническое) событие.

Хыдыр Наби, с другой стороны, является моделью этнической самоорганизации и самовыражения, которая организует нацию как нацию и определяет ее национальность. В книге д.фил.н., профессора Агаяра Шукюрова читаем следующее определение понятия "нация": "Нация - исторически сложившееся устойчивое единство людей, возникшее на основе единства языка, территории, экономической жизни и духовности, проявляющейся в общности культуры" [10, с. 425].

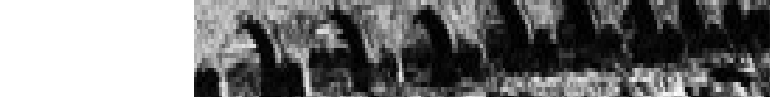
Главное, что бросается в глаза в этой идее, с точки зрения нашей темы, это то, что одним из факторов, формирующих нацию, является "культурная общность". В этом отношении праздник Хыдыр Наби выступает моделью этнической самоорганизации, фактором, преобразующим индивидов, составляющих этнос, в нацию, объединяя их в единой культурной модели.

Хыдыр Наби, как национальное культурное явление, выражает национальный характер в целом. Это, как писал профессор Низами Джафаров, это все исходит из того, что "национальная культура, национальное мышление и национальное бытие - их диалектическая связь порождают национальный характер... Национальная культура есть прямой показатель национального характера - это понятие выражает все, что создал народ на протяжении своей истории" [5, с. 16].

Все это свидетельствует о том, что праздник Хыдыр Наби тесно связан с понятием "национальный менталитет - национальный характер" как форма национальной самоорганизации и самовыражения. В этом отношении Хыдыр Наби символизирует особенности национальной психологии. К.Г. Юнг пишет, что "Наше подсознание, как и наше тело, отражает следы прошлого. Мы рождаемся не только как биологические, но и как психологические наследники. На той или иной стадии видение и опыт разделяются. Так же, как человеческое тело показывает себя как музей всех органов, психология отражает исторический опыт поколения" [9, с. 134].

Если рассматривать праздник Хыдыр Наби в свете этой идеи, то можно прийти к выводу, что этот праздник также является носителем подсознательной психологии. Его суть - миф. Миф выражает подсознание. В этом плане в основе моделей самоорганизации праздника Хыдыр Наби лежит мифическая космогония - воссоздание.

Праздник Хыдыр Наби - это выражение эмоций народа, мира чувств, посредством массовых моделей. Главные чувства, характерные для праздника - надежда, радость и вера в будущее. Главная особенность этих чувств заключается в том, что, будучи индивидуальными, они также действуют как коллективные эмоции. Хыдыр Наби - это модель этнического самовыражения, которая коллективизирует индивидуальные эмоции. То

Этнокультурная форма самовыражения - праздник Хыдыр Наби

есть здесь все чувства выражаются в форме коллективных эмоций, укорененных в общей гармонии.

Л.Н. Гумилев писал: "Этническая диагностика основана на чувстве. Человек принадлежит своему этносу с детства" [4, с. 49]. Как отмечал Г.Алиев: "Ментальность характеризует определенные уровни индивидуального и коллективного сознания" [1].

Праздник Хыдыр Наби является этнокультурным событием, он обусловлен надэтническими качествами. Б.Ф.Парсинева пишет, что "именно на основе взаимного противоречия с другими укрепляется внутренняя этническая общность и возникают этнические различия" [8, с. 95].

Таким образом, взаимные противоречия между различными этническими группами или народами, принадлежащими к одной этнической группе, укрепляют этническое единство внутри каждой нации. Однако в этом процессе существуют механизмы, которые объединяют разные народы, возвышаясь над взаимными противоречиями.

Хыдыр Наби - один из таких механизмов. Потому что он объединяет разные народы, как внутри одного этноса, так и между ними, выступая единой моделью этнической самоорганизации.

Э.Алиев пишет: "Ментальность является неотъемлемой характеристикой народа, обладающего определенной культурой и психологией, и она содержит в себе следующие категории: индивидуальное, массовое, общественное сознание, самосознание и мышление, мировоззрение, национальные традиции, всеобщность в культуре, общественное мнение, общий интеллект, доминирование мышления, политическое сознание, поли-

тическая культура, массовое настроение и т.д." [2].

Примечательно, что в этом определении менталитет выступает категорией "универсальности в культуре". Праздник Хыдыр Наби выступает универсализирующим механизмом (формулой) культуры как модели этнического самовыражения.

Х.Гулиев пишет, что "менталитет - общенаучная категория, ука- зывающая на национальное своеобразие культуры (присущий ей тип сознания, образа жизни, традиций и т.д.)" [7, с. 5].

В свете этой идеи, когда мы подходим к празднику Хыдыр Наби как к форме этнокультурной самоорганизации и самовыражения.

Этот праздник выражает национальные качества и особенности культуры, иными словами, тип национального сознания, национальный образ жизни, национальные традиции.

Таким образом, формы национальной самоорганизации и самовыражения праздника Хыдыр Наби раскрываются в следующих качествах праздника:

а) он является формой этнической самоорганизации: народ ритмично перестраивается посредством этого праздника.

б) представляет собой этническую поведенческую модель: люди организуются как единое сообщество путем массовой реализации поведенческих моделей праздника.

в) является формой самовыражения: все национальные ценности народа выражаются через символы этого праздника.

г) является формой выражения и самоорганизации национальной идентичности: во время этого праздника народ воссоздает себя на основе сохранившихся схем на-

циональной самоорганизации.

д) является формой коллективного сознания: посредством этого праздника народ актуализирует коллективную мысль, объединяющую всех его индивидуумов.

Список литературы

1. Алиев Г. Менталитет: на примере национального достоинства // газета "Азербайджан" 6 апреля 2001 (на азерб.)
2. Алиев Е. Об азербайджанском менталитете // "Халг газети", 20 декабря 1998 (на азерб.)
3. Болотоков, В.Х. Национально-психологические проблемы в русском зарубежье / В.Х.Болотоков, А.М.Кумыков. - Москва: Наука, - 1997, - 339 с.
4. Гумилев, Л.Н. Этногенез и биосфера человека / Л.Н.Гумилев. - Ленинград: ЛГУ, - 1989, - 496 с.
5. Джафаров Н. Введение в азербайджановедение / Н.Джафаров. Баку: АзАтаМ., 2002, 600 с. (на азерб.)
6. Йылдырым Д. Словесная культура и мои мысли в связи с фольклорными понятиями // Тюрк битийи. Анкара, 1988, с. 31-52 (на тюрк.)
7. Кулиев, Г. Архетипичные азери: линии менталитета / Г.Кулиев. - Баку: Йени Несил, - 2002, - 246 с. (на азерб.)
8. Парсинева, Б.Ф. Социальная психология и общественная практика / Б.Ф.Парсинева. - Москва: Наука, - 1966, - 291 с.
9. Теория личности в западноевропейской и американской психологии / - Самара: Бахрах, - 1996, - 401 с.
10. Шюнкоров А. Философия / А.Шюнкоров. Баку, Адиглоглу, 2002, 490 с.
11. ru.wikipedia.org/wiki/Культура
12. ru.wikipedia.org/wiki/Традиционная_культура
13. yandex.ru/question/art/Что такое этнокультура?
- Albaliyev Shakir Alif oglu, leading researcher of the department "Mythology" of the Institute of Folklore of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, Ph D in Philology, Associate Professor albaliyevshakir@rambler.ru Orcid: 0000-0002-4261-3054 Abstract

Ethnocultural form of self-expression - Khidir Nabi holiday

The study of the holiday of Khydir Nabi as a form of ethnocultural self-organization and self-expression requires consideration of a number of concepts related to the concept of "culture." For the first time, the article highlights the theoretical foundations of the Khydir Nabi holiday as an ethnocultural form of self-expression.

The holiday of Khydir Nabi has a peculiar place, role and function in the cultural system. To clarify them, you should act according to the scheme - "culture - traditional culture - ethnoculture."

The ethnocultural essence of the holiday of the Turkic peoples - Khydir Nabi is expressed, in its connection with a specific ethnic community and ethnoculture. The ritual system of this holiday combines visual, musical and literary memory.

Keywords: holiday, ethnoculture, folklore, traditions, modernity

References

1. Aliyev G. Mentality: on the example of national dignity // newspaper "Azerbaijan" April 6, 2001 (in Azerbaijani)
2. Aliyev E. About the Azerbaijani mentality // "Khalg gazetii", December 20, 1998 (in Azerbaijani)
3. Bolotokov, V.Kh. National-psychological problems in the Russian diaspora / V.Kh. Bolotokov, A.M. Kurnikov. - Moscow: Science, - 1997, - 339 p.
4. Gumilev, L.N. Ethnogenesis and the Human Biosphere / L.N.Gumilyov. - Leningrad: Leningrad State University, - 1989, - 496 p.
5. Jafarov N. Introduction to Azerbaijan Studies / N.Jafarov. Baku: AzAtaM., 2002, 600 p. (in Azerbaijani)
6. Yildirim D. Verbal Culture and My Thoughts in Connection with Folklore Concepts // Turkic Culture. Ankara, 1988, pp. 31-52 (in Turkic)
7. Kuliev, H. Archetypal Azerbaijanis: Faces of Mentality / H.Kuliyev. - Baku: Yeni Nesil, - 2002, - 246 p. (in Azerbaijani)
8. Parsinev, B.F. Social Psychology and Social Practice / B.F.Parsinev. - Moscow: Nauka, - 1966, - 291 p.
9. Personality Theory in Western European and American Psychology / - Samara: Bakhrakh, - 1996, - 401 p.
10. Shukurov A. Philosophy / A.Shukurov. Baku, Adiloglu, 2002, 490 p.
11. ru.wikipedia.org/wiki/Культура
12. ru.wikipedia.org/wiki/Традиционная_культура
13. yandex.ru/question/art/Что такое этнокультура?

TORPAQ ÇƏRŞƏNBƏSİ - MİFİK VƏ REAL BAXIŞLARIN ÇARPAZLAŞMASI BAYRAMI

Sonuncu çərşənbəni Torpaq ünsürü ilə əlaqələndirən professor Azad Nəbiyev "Azerbaycan xalq ədəbiyyatı" dərslərindəki "İlaxır çərşənbələr" adı altında verdiyi öçərkin son hissəsinə təbii ki, özünün Novruz bayramı ilə bağlı düşüncələrini əlavə etmişdir: "Novruz adını qəbul edən bu mərasim hələ zərdüştilikdən əvvəl mövcud olmuşdur. Zərdüştilik xalqın hafizəsindəki mərasimlər sistemini silə bilmədikdə onu özünü küleşdirmiş, onu zərdüş t ayinləri ilə bəzəmişdir. Ola da bilər ki, zərdüştilər Novruzı rəğbətə qarşılaşmış, onu yeni çalarlarla zənginləşdirərək Novruzun Zərdüş tün adı ilə bağlı yarandığını rəsmiləşdirməyə çalışmışlar. Lakin bütün ciddi-cəhdlərə baxmayaraq Novruz mərasiminin ayrı-ayrı ayinlərində zərdüştdən əvvəlki təsəvvürlər qorunub saxlanmış və onların bir qismi bizə gəlib çatmışdır. Məsələn, su üzərindən tullanmaq, üzərlik yandırmaq, qırxaçardan su tökmək və s. kimi ayinlər zərdüştilikdən əvvəlki inanclarla bağlıdır. Su üzərindən tullanmaq, qırxaçardan su tökmək (axır çərşənbə günü) və s. ayinlər su kultu ilə bağlı olub daha ilkin təsəvvürlərin izləri ilə əlaqədardır.

Sonradan tonqal yandırmaq, od üzərindən atdanmaq və s. kimi ənənələr bilavasitə atəşpərəstliyin təsiri, Novruzı tənənəli keçirmək

arzuları ilə bağlı olmuşdur. Atəşpərəstliyə qədərki ənənələr ya unudulmuş, ya da zərdüştilik ayinləri ilə çarpazlaşmış, assimilyasiya edilmişdir. Bir sıra ənənələr isə bilavasitə Zərdüş tün adı ilə bağlanmışdır. Məsələn, Novruz ərəfəsində buğda göyertmək ənənəsi zərdüştilikdən daha əvvəl xalqın çörəyə, qüdsiyyətə ehtiramı, səcdəsi kimi rəmzi mahiyyət daşımış, qədim xalqların şifahi poeziyasında bolluq, səadət arzusunu ifadə etmişdir. Bu etiqad Zərdüş t tərəfindən də qəbul edilmiş, hətta əvvəlki dövrlərdən təcrid olunub onun adı ilə bağlanmışdır" (s.265)

Professorun çərşənbələr bəhsindən sonra Novruz bayramı mövzuna keçid etməsi, əlbəttə, təsadüfi deyildir. Çünki ilaxır çərşənbələr öz bətnindən Novruzı dünyaya ərmeğan edir. Belə ki, çərşənbələrin 4 yaradıcı ünsürü cəmləşib yekunda yeni həyatın əsasını təşkil edən Novruzun gelişinə zəmin yaradır.

Bu mənada ilaxır çərşənbələr və Novruz bütövlükdə eyni yaradılış ideyasına xidmət etməklə bütöv bir mərasim kompleksini təşkil edir. Azad Nəbiyevin də yuxarıdakı fikirlərindən aydın görünür ki, burada su, od, yel, torpaq ünsürləri vəhdət təşkil edir. Belə ki, tonqal qalamaq və s. fikirlərdə Zərdüştiliklə, atəşpərəstliklə əlaqəli şəkildə bəhs

açan professor mərasimdə buğda göyertmək ənənəsinə də toxunur. Buğda isə, sözsüz ki, Torpaq çərşənbəsinin əsas ünsürü olan torpaq üzərində cüdərilir və qışdan yazı çıxmağın, Novruzun qələbəsi kimi də düşünülür.

"Oğuz oğlunun bayramı" adlı mif mətnində də biz, demək olar ki, Novruz bayramı ilə ilaxır çərşənbə atributlarının rəmzi şəkildə iç-içə təqdimini görürük: "Oğuz oğlu qışdan yaman qorxardı. Ona görə də ilin üç fəslində qışa tedarük görər, dünyanın naz-nemətini yığıb yaşadığı zağaya gətirərdi. Bir il qış uzun çəkdi. Oğuz oğlunun azuqəsi qurtardı. Çarəsiz qalan Oğuz oğlu Böyük çillənin otuzuncu günü zağadan bayıra çıxdı ki, yeməyə bir şey tapıb gətirsin. Nə qədər gözdü, dolandı, heç nə tapmadı. Saqqalı buz bağladı, əli-ayağı dondu. Korpeşman evə qayıdanda bir qurd balasına rast gəldi.

Oğuz oğlu, bu qarda-boranda hardan gəlirsən? - deyər qurd balası soruşdu.

Oğuz oğlu başına gələn əhvəlatı danişdı. İlin aylarından gileyləndi. Dedi ki, elə ay var yaxşı dolanıraq, elə ay var acından qırılıraq. Ayları tərifiədi, ayları yamanladı.

Qurd balası dedi: - Ey Oğuz oğlu, qabaqdakı yol ayrıncıda səni bir sürü qoyun, bir qucaq sünbül, bir cəhrə, bir də əl

dəyirmanı gözləyir. Onları alıb zağana aparasan. Qoyunu kəsib etini yeyərsən. Yunundan cəhrədə ip əyirər, özünə paltar tikərsən, dərisini əyninə geyərsən. Sünbülün dənini də əl dəyirmanında çəkər, unundan çörək bişirərsən. Yazı çıxarsan. Ancaq səne verdiyim əmənlərdən gərək muğayat olasan. Sünbülü və qoyunu özün artırsan. Quzuları əlinin üstündə saxlayıb böyüdəsən. Sünbülün dənini yərə səpib onu alnının təri ilə suvarasan. Dediklərimə əməl eləyə bilməsən, yaşamaq sənün üçün çətin olacaq.

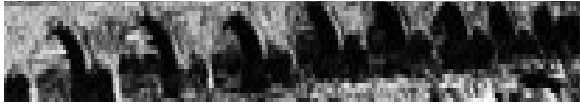
Oğuz oğlu yol ayrıcına gəldi. Qurd balasının dediklərini zağaya gətirdi. Qışı kefi kök dolandı. Yazda sürünü dağlara yaydı, sünbülü torpağa səpdi, gecə-gündüz sürünün, sarı sünbülün qulluğunda dayandı. Oğuz oğluna bir bolluq üz verdi ki, gəl görəsən. O gündən də Oğuz oğlu bütün günü işlədi. Qurd balasına rast gəldiyi Böyük çillənin otuzuncu günündən isə bayrama hazırlaşmağa başladı. İlin beş gününü yedi-içdi, çaldı-çağırdı, qohum-qardaşa bayrama gətirdi.

Oğuz oğlu ilin başlanğıcını o gündən hesabladı. O günə Novruz adı verdi. Novruz bayramına adət elədi. Novruz ona uğur gətirdi" (s.72-73).

Mifik düşüncə ilə tarixi şüurun qovuşuq təqdim olunduğu bu

mətnə Novruz bayramının gelişin hansı qovğalardan keçdiyi nəql olunur. Xilaskar qurd (Bozqurd) ob-razı Oğuz oğluna qışın çətinliyin- dən salamat çıxmağın yollarını gö- stərir. Bu yollardan biri də Torpaq çərşənbəsinin əsas atributu olan torpağa tapınmaqdı, torpaqla zəh- mətkeş kimi ülfət bağlamaqdı. Belə ki, Qurd obrazının xilaskaredici yol göstərmə funksiyasında Oğuz oğluna heyvandarlığın və əkinçiliy- in sirlərini başa salmasını da görürük. Sürülərini dağlara yayan (heyvandarlıq edən) Oğuz övladı eyni zamanda sünbülü torpağa səpməklə (əkinçilik etməklə) bolluq - firavanlıq içində yaşamasını tə- min etmiş olur. Buradan o ideya aşılans ki, Torpaq çərşənbəsinin xilasedici - yaradılış ünsürü olan Torpaqdan dördəlli yapışmaqla in- san oğlu (mətnə Oğuz oğlu) özünün ölümdən xilasını - diriliyini təmin etmiş olur. Burdan həm də o nəticə hasil olur ki, bizim Torpaq çərşənbəsi adı altında bayram et- diyimiz bu mərasimdə yaradıcı ünsür olan Torpaq öz missiyanını təkcə mifik inanclar kontekstində yox, həm də real həyatı baxışlar işığında reallaşdırır. Torpaq ruhu ilə yanaşı həyatın - yaşayışın əsas amillərindən biri olan torpağın özü də torpağa doğma - qayğıkeş münasibətlər zəminində insanlara bolluq, əmin-amanlıq, firavanlıq bəxş edir.

Şakir ALBALIYEV
AzərTAc 18 mart 2025

Şakir ALBALIYEV,
*Azərbaycan Milli Elmlər
Akademiyasının Folklor
Institutunun "Mifologiya"
şöbəsinin aparıcı elmi işçisi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent*
Orcid: 0000-0002-4261-3054

Xalqımızın "qurban qada sovar" inancından çıxış etsək, qurbanvermə ayınlarının mifik təfəkkürdə nə qədər mühüm yer tutduğunu aydın görürük. Bu, o deməkdir ki, qorxulu yuxular görəndə, yuxunun şərindən - xətasından sovuşmaq üçün də, yainki hansısa bir bəd hadisə üz verdikdə oradan salamat qurtula bilmək üçün də və ya qurtulmağın şərəfinə də və s. bu tipli fəlakətlərdən xilas ola bilmək üçün xalqımız qurbanlar, nəzir-niyazlar demişdir. Bu kimi məqamlarda "qurban qada sovar" - yəni qurban qadanı sovuşdurur, xəta-balanı aradan qaldırır kimi mifik inanclara söykənilmişdir. Bu da, hər şeydən öncə, əvvəllər də bu məsələdən söhbət açanda qeyd etdiyim kimi, paya-pay prinsipi ilə, yəni can əvəzinə can borcu - can əvəzi vermək yolu ilə fəlakətlərdən xilas ola bilmək kimi əski inanclarımızdan qaynaqlanır. Buna əyani fakt kimi Azərbaycanla bağlı epizoda nəzər salmaq yetərlidir. Belə ki, dastanda göstərilir ki, Əzrayıl Dəli Domruldan canının salamat qalması üçün əvəzinə bir can verməsini istəyir. Dəli Domrul atasının və anasının üstünə gəlir, onlar da hər nə istəsən verərdik, ancaq bizim sənə verməyə canımız yoxdur deyib imtina edirlər. Bu zaman qəhrəmanın həyat yoldaşı onun yolunda ölümə getməyə razı olduğunu bildirir və Əzrayıldan onun canını almasını istəyir. Bildiyimiz kimi, Əzrayıl dörd müqəddəs meləkdən biridir və o da bunun müqabilində ədalətlə hərəkət edərək, gənclərin canlarına qıymır, oğlanın qocalmış valideynlərinin canlarını alır. Bu əhvalat can yerinə can (yəni hansısa canlının - heyvanın canını) qurban verməklə xilas ola bilməyin ədəbi baxımdan pasportlaşmış nümunəsidir.

Görünür, "Kitabi-Dədə Qorqud"un səsi-sədası islamiyyətdən də, İbrahim peyğəmbər zamanından da qat-qat qədim zamanlara gedib bağlandığından, dastanda can əvəzi can bulmaq üçün ancaq insanların üstünə gedilmişdir. Yəni qəhrəman öz canını qurtarmaq üçün valideynlərinin, eləcə də həyat yoldaşının yanına gedib, dərdini onlara söyləmişdir. Bir daha gördüyümüz kimi, qurbanvermə ənənəsi paya-pay mexanizmini özündə əks etdirməklə xalqımızın ən əski mifik görüşlərindən qaynaqlanır. C.C.Frezerin "Qızıl budaq" əsərində "Hökmdar oğlunun qurban verilməsi" başlıqlı hissədə bu haqda oxuyuruq:

"Отметим еще одну особенность временных правителей. В двух из приведенных примеров (комбоджийском и джамбийском) они являются родственниками настоящего правителя. Если мы правильно представляем себе происхождение института временных правителей, то нетрудно догадаться, почему в некоторых случаях заместитель принадлежит к тому же роду. Ведь когда настоящему правителю впервые удалось вместо собственной жизни принести в жертву жизнь другого человека, ему нужно было доказать полноценность замены. В качестве или полубога должен был умереть сам правитель. Поэтому приносимая взамен жертва также должна была обладать свойством святости. В этом мы имели возможность убедиться на примере временных королей Сиамы и Камбоджи, наделенных сверхъестественными"

способностями, которые на более раннем этапе развития общества считались присущими исключительно особе короля. Но ни в ком божественность правителя не находит лучшего воплощения, чем в его сыне, унаследовавшем от отца его священное наитие. Следовательно, нет более полноценной жертвы, приносимой взамен правителя на благо всего народа.

Для спасения собственной жизни шведский король Аун, или Он, принес в городе Упсале в жертву богу Одину девять своих сыновей. После принесения в жертву второго сына король получил от бога ответ, что жизнь его продлится до тех пор, пока раз в девять лет он будет жертвовать одного сына. Ко времени жертвоприношения седьмого сына он был еще жив, но ослаб до такой степени, что на прогулку его выносили прямо на троне. Девять лет после принесения в жертву восьмого сына король пролежал в постели. После смерти девятого сына его, как годовалого младенца, девять лет кормили из рога. Желанию же принести в жертву Одину последнего сына не суждено было сбыться. Этому воспрепятствовали подданные Она. Итак, он умер и был захоронен в королевском кургане в Упсале" (Фрэзер Дж.Дж. Золотая ветвь. М.: Политиздат, 1984, с. 275-276).

Tarixin sonrakı dönmələrində dini-mifoloji məzmunlu rəvayətlər fonunda qurbanvermə ayınları başqa bir məcraya yönəlmiş, "can əvəzinə can" - paya-pay mexanizmi müxtəlif formalarda təzahür etmişdir.

Bilindiyi kimi, Ulu tanrının yer üzünə göndərdiyi 124 min peyğəmbərin hamısı bəşəriyyətdə müəyyən nizam-intizam yaratmağa müvəkkillik edilmişdir. İbrahim peyğəmbər isə qurbanvermə ayınlarına tamamilə fərqli bir dünyabaxış gətirmişdir. Belə ki, məlum dini-mifoloji əsasənə görə, ona oğlu İsmayılı qurban vermək nidası gəlmiş, o da Uca Allahın yolunda oğlunu qurban vermək istərək, ona göydən insan qurbanı əvəzinə qoç nazil olmuşdur və beləliklə, insan qurbanı qoç (başqa sözlə, heyvan) qurbanı ilə əvəzlənmişdir. Bu, həm də bir ilahi ismarış idi bəşər nəslinə. Ərəbmənşəli heyvan sözü Azərbaycan dilinə tərcümədə canlı deməkdir. Yəni canı olan, can-lı. Bioloji aləmdən də bilirik ki, təbiət də canlıdır. Başqa sözlə, bu hərfi tərcümədən düşündükdə, insan da heyvandır - yəni canlıdır, ancaq ümumi heyvanat (canlılar) kütləsindən fərqli olaraq insan sosial heyvandır - sosial məzmun daşıyan canlıdır. Digər canlılar isə bioloji heyvanat - bioloji canlılardır. Bu baxımdan Allah-təala insanların yer üzünün əşrəfi - yəni canlılar - heyvanlar aləminin şərfəli-si olaraq dünyaya gətirdi və insanlara digər canlıları tabe olaraq yaratdı. Ancaq bu, heç də o demək deyil ki, insanlar ilahi lütfədən - ilahinin insanlara bəxş etdiyi bu üstünlükdən sui-istifadə etsinlər. Hər şeyin Allaha məxsus olduğunu dərk edərək, Allahın insana verdiyi dəyəri uca tutmaqla canlı aləmdə ədalət prinsipləri əsasında rəftar etsinlər. Zərurət yarandığı hallarda onlara lazım olanları layiqincə yararlansınlar. O cümlədən də elə bütün canlılarla.

Bunları yazmaqla fikrim odur ki, Allah-təala bütün canlıları insana tabe qismində yaratdığı kimi, insanlar da bu ilahi nemətdən ali şüurlu varlıq kimi humanistcəsinə yararlanmalıdır. Eyni zamanda qur-

banvermə ayın və mərasimlərində "cana-can" - paya-pay mexanizminə əsaslanan qurbanvermə ritualı İbrahim peyğəmbərin öz oğlu İsmayılı Allah yolunda qurban vermək istəməsi təmsalında insanların nəzərində bəşəri səciyyə daşımaqla tamamilə fərqli bir məzmun yaratdı. İnsanlar onlara gələn şərin-bəlanın qarşısını dini-mistik və mifik dünyagörüşə uyğun olaraq qurbanlar vermək yolu ilə alırdılar. Məhz İbrahim peyğəmbərlə bağlı əhvalatdan sonra qurban verilən canlının - heyvanın artıq bəşəri canlı (bəşər övladı) yox, bioloji canlı ilə əvəzlənməsi düşüncəsi formalaşmağa başladı. Bu isə o demək idi ki, artıq insanların düşüncəsində "Kitabi-Dədə Qorqud" zamanından baş alıb gələn can əvəzinə can ("canlı") (heyvan) əvəzinə canlı) qurban vermək kimi mifik təsəvvürlərdə "can" (canlı) - "heyvan" məfhumunun anlayış sərhədləri genişlənməyə başladı. Təsədüfi deyildir ki, bu amil gənc folklorşünas Sevinc Seyfəddin qızının da diqqətini cəlb etmişdir: "... dastanda qorunub qalmış ən qədim qurbanvermə növlərindən biri insan qurbanlarıdır. Dastanda bunun açıq şəkildə ifadə olunmuş formaları Təpəgöz və Dəli Domrulla bağlı boylardakı qurbanvermə motivlərində Oğuz eli ölümdən, məhv olmaqdan qurtulmaq, salamat qalmaq üçün Təpəgözə qurban verir. Bu qurbanlar növləri etibarilə insan və heyvan qurbanları, tipləri etibarilə qanlı qurbandır.

İnsan qurbanvermə açıq şəkildə dastanın "Duxa Qoca oğlu Dəli domrul boyını" bəyan edər, xanım hey" adlı beşinci boyunda da öz əksini tapmışdır. Dəli Domrul Allahla əsilik etdiyi üçün ölməlidir. Ancaq onun davranışları Allaha xoş gəldiyi üçün ona şans verilir: Dəli Domrul öz canını qurtarmaq üçün əvəzində başqa bir canı qurban verməlidir. Dəli Domrul onun əvəzinə onun imansız ata - anası qurban verilir. Bu da Oğuzlarda çox qədim dövrlərdə edilmiş ağır günahın əvəzində insan qurban verilməsi mərasimlərinin qorunub qalmış izidir" (Əliyeva S.S. Azərbaycan folklorunda qurbanvermə motivi və onun ritual-mifoloji kökləri. Fil.ü.f.d. elmi dərəcəsi alm. üç.təq.ed.dis.avtoferatı. Bakı: 2021, s. 22-23).

Qurban vermək üçün bioloji "can" olan heyvanları qurban vermək - canlı heyvanları qurban kəsmək ideyası düşüncəyə oturduldu. Allah yolunda Allaha xatir kəsilən qurbanlıq heyvanlar əski düşüncədəki "can əvəzinə can borcu" düşüncəsini dar çərçivədən çıxartdı. İslam dini isə sonuncu ilahi vəhy dini və dünyəvi din olmaqla qurbanvermə ayınlarına modern qaydada bəşəri bir nizam gətirdi və bu özünü ilde bir dəfə İslam dünyasında kütləvi şəkildə bayram əhval-ruhiyyəsi ilə xalq bayramı şəklində keçirilən Qurban bayramı (əl arasında İsmayıl qurbanı da deyirlər) adı altında gerçəkləşdirdi.

Beləliklə, insanların fərqli-fərqli niyyətlərlə ayrı-ayrı vaxtlarda icra etdikləri qurbanvermə mərasimləri ilə yanaşı hamının elliklə - yəni bütün xalqın, toplumun, eyni din daşıyıcılarının həyata keçirdikləri qurbanvermə ənənəsi də formalaşmış oldu. Bu baxımdan qurbankəsmə mərasimlərini icra etmək formasını iki əsas qrupa bölmək olar:

1. Fərdi qaydada ayrı-ayrı vaxtlarda müxtəlif niyyətlərlə pirlərdə - ocaqlarda kəsilən qurbanlar.

2. Kollektiv şəkildə bütün bir xalq tərəfindən, yaxud eyni dinin daşıyıcıları tərəfindən icra edilən

qurbankəsmə ayını təmsalında Qurban bayramı.

Başqa sözlə, dini-mifik düşüncədən baş alıb gələn qurbanvermə inancları və mərasimləri özünün sivil formada yekunlaşdırma aktını Qurban bayramının təmsalında tamamladı. Bu Qurban bayramı, hər şeydən əvvəl, can əvəzinə can vermək borcu kimi ödənilən qurbanverməyə sivil bir dünyagörüş əşiladı: buradakı "can" insan canından - insan həyatından ibarət olduğundan, onun əvəzinə veriləcək "can"ın - qurbanın artıq insan canı ilə yox, heyvan canı ilə - bioloji canlı ilə əvəz olunması fikri düşüncələrdə bərqərar oldu. Sosial məzmunlu canın yolunda bioloji məzmunlu can - heyvan qurbanı vermək fikri və ideyası dini-mifik inanclara oturuşdu.

Ancaq elə bu məqamdaca bir incə məsələyə də toxunmaq istədim. Ekstremal vəziyyətlərdə insanlar da özlərini qurban verirlər, əlbəttə, bu, könüllü şəkildə baş verir, insan özü-özünü qurban verməyə hazır olur. Bu, özünü vətənin istiqaliliyyəti uğrunda, yaxud özünün və ya soydaşının, həmvətənlərinin halal qazancının talançı və işğalçılardan qorunması uğrunda, ya da namus və şərəfin alçaldılması yolunda - bir sözlə, haqq işi uğrunda aparılan mübarizələrdə özünü can bahasına qurban vermək (başqa bir adla özünü həlak-şəhid vermək) hallarında özünü göstərir. Əlbəttə ki, bu qurbanvermə mahiyyət etibarilə özünü haqq yolunda qurban vermək prinsipi üzərində qurulur. Düşünsək ki, haqq işi deyildəndə burada haqqdan - ədalətdən söhbət gedir, deməli, haqq yolunda ölümə getmək də özünü qurban vermək - şəhid etmək deməkdir. Bundan əlavə, dini mənasubluğumuz islamiyyət - müsəlmanlıq olduğundan, islam dinində Allahın adlarından birinin də haqq (adil) olduğunu nəzərə aldıqda, yuxarıda sadaladığımız insanın özünü qanını qaşığa qoymaqla qurban (şəhid) verməsi özü də haqq yolunda - Allah yolunda (Allaha xoş geden əməllər yolunda) qurban vermək kmi anlaşılmışdır.

İslami etiqadlardan götürdükdə, bu məsələdə bir tale məsələsi də var ki, bu haqq yolunda qurban getmək özü də uca Tanrının, Yaradain izni və iradəsi ilə baş verir. Bu aspektdən yanaşdıqda Allahın izni və tələyin qisməti ilə baş verən insanın özünü qurban verməsi, başqa sözlə, şəhid etməsi Tanrı dərgahında qəbul olunmaqla bağlıdır. Yəni bu amil Tanrının, uca Allahın razılığı ilə reallaşır. Başqa sözlə, bu, Tanrı seçimidir və buna görə də şəhidlik - özünü qurban vermək hər kəsə nəsim olmur. Bu baxımdan da qurbanvermənin kimlər tərəfindən icra edilməsini də iki bölgədə qruplaşdırma bilirik:

1. Allah tərəfindən seçilən qurbanlar: vətən uğrunda, haqq yolunda qurban gedən insan qurbanları (sosial heyvanlar - canlılar).

2. İnsanlar tərəfindən seçilən qurbanlar: bioloji canlılar - heyvanlar və quşlar.

Göründüyü kimi, müasir dövrdə insanların qurban seçmək (qurban vermək) yalnız Tanrıların ixtiyarında olub, Tanrıların iradəsi və izni ilə baş verir. Qurban Allaha yaxınlaşmaq, Allaha qovuşma mənasına uyğun gəldiyindən, Ulu Tanrı məsləhət bildiyi müqəddəs bəndələrini haqq işi uğrunda cihadda qurban etməklə onları uca mərtəbəyə (şəhidliyə) qaldırır.

Bioloji canlılar olan heyvan və quşları isə qurban vermək müxtəlif

qrupdan olan insanlar tərəfindən seçilir, qurbanlar kəsilir. Əslində bəndələr tərəfindən seçilən və ya kəsilən qurbanların da qəbul edilməsi yenə də Tanrının iradəsi ilə baş tutur. Yəni insanların kəsdikləri (verdikləri) qurbanlar Tanrı dərgahında qəbul oluna da bilər, olunmaya da bilər. Belə ki, misal üçün, üreyində hansısa niyyəti tutub müəyyən bir heyvanı qurban deyirsən. Əgər üreyində tutduğun arzu gerçəkləşərsə, qurbanın qəbul olunur və həmin heyvanı qurbanlıq kimi kəirsən. Əgər niyyətin hasil olmur, qurbanın qəbul olunmur və fikrində tutduğun heyvanı da qurban kəsmək qismət olmur. Deməli, bütün hallarda qurbanvermə ilahi qismətə, Ulu Yaradanın istəyinə bağlı olan məsələdir. Bu nöqtəyindən nəzərdən də qurbanlar iki qismə bölünür:

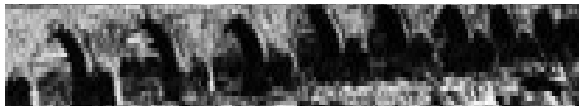
1. Qəbul olunan qurbanlar;
2. Qəbul olunmayan qurbanlar. Bu baxımdan da qurbanlıqlar (insan və heyvan qurbanları) müqəddəs hesab olunurlar. Ona görə də xalqımızın "Allah qurbanını qəbul eləsin" şəklində bir alqış-duası da var. Bu səbəbdən də yuxarıdakı bölgünü qısa, konkret şəkildə belə də ifadə etmək olar:

1. Allahın seçimi olan qurbanlar: insanlar (şəhidlər).
2. İnsanların seçimi olan qurbanlıqlar - heyvanlar və quşlar.

Bir neçə il əvvəl "Şəhidlər Vətənin qurbanlarıdır" adlı yazımda bu məsələ ilə bağlı düşüncələrimi aşağıdakı şəkildə ifadə etmişdim: "Heç vaxt xatirimdən silinməz. Mən Cəbrayıl da könüllü kimi döyüşdüyüm vaxtlarda rotamızın döyüşçüləri zarafata salıb bir-birlərinə "biz vətənin qurbanlıq qoçlarıyıq" deyib-gülüşürdülər. Niyə belə deyirdilər və niyə gülə-gülə deyirdilər? Ona görə ki, biz əsgərlər-xüsusen könüllü döyüşənlər özlərini vətən uğrunda qurban getməyə hazır vətən övladı sayırdıq. İkincisi, bu ifadəni gülə-gülə işlətməyimiz isə biz könüllü döyüşçülərin həqiqətən də könüllü şəkildə ölümün üzünə dik baxaraq şəstlə, gülə-gülə ölümə-vətənə qurban getmək yolunu tutmağımızı göstərirdi. Çünki vətən uğrunda könüllü döyüşə yollananlar bilirdilər ki, bu yolda ölüm-itim var. Onlar özlərini könüllü-sidqən vətənə qurban vermək məsləkini seçməklə ölümün üstünə gülərək getməyi təbii instinktiv duyğunun inikası kimi - şərfəli bir ölüm (şəhidlik) yolu kimi qəbul etmişdilər. Bax bu sosial-fəlsəfi həyat həqiqəti biz döyüşçüləri özümüzü "vətənin qurbanlıq qoçları" (qoç igidləri, qoç ərənləri) adlandırmağa haqq verirdi. "Haydi, qoç igidlər, döyüşə" deyə deyə-gülə, ürəklə-başla döyüşlərə atılmaq amalını seçmişdik. Hətta "erkek bir baş" deyib bir-birlərini öyən əsgərlərimiz də vardı. Burada səsləndirdiyimiz "erkek" ifadəsi bir tərəfdən zarafata köklənmiş xoş əhval-ruhiyyəyə xidmət edirdisə, digər tərəfdən də şüurlandız gizlənmiş türklərdə bu gün də kişi mənasında işlənen ifadədən qaynaqlanırdı. Başqa cür desək, vətən uğrunda döyüşən könüllülər, əsgərlər erkek(ər, kişi) qeyrətli övladlarıdır... "Erkek tınətliyəm, ol sam da qadın, hər işi bəllidir mənə dünyanın" misralarından da biz "erkek" ifadəsinin məzmununda ər, kişi semanteminin daşındığını görürük.

Bir daha qurban getmək, qurban olmaq ifadəsinin üstünə qayıtmaq istəyirəm. Professor Ramazan Qafarlı haqlı olaraq göstərir ki, qurban seçilmək böyük uğur, tanrıya yaxınlaşmaq sayılır.

(*Ardı səh. 8-də*)

Mifik-dini baxışlardan qaynaqlanan Qurban bayramı

(Əvvəli səh. 7-də)

Qurbanlıq seçimi də iki cür olur: 1) insan tərəfindən seçilən qurbanlar və 2) Tanrı tərəfindən seçilən qurbanlar. Hər ikisi də müqəddəs sayılır. İnsanlar tanrının yaratdığı heyvanlardan ən yaxşısını - sağlamını qurbanlıq seçirlər. Əks halda, sağlam olmayan, şikəst heyvan tanrı dərhalında qurbanlıq kimi qəbul olunmaz. Tanrının seçdiyi qurbanlar isə insanlardan - vətənin say seçmə övladlarından ibarət olur. Bütün dünyanı, o cümlədən cəmi heyvanatı tanrı xəlifə edib. İnsan da heyvanat əhli dir Tanrı üçün. Ağıllı, şüurlu heyvan (canlı) sayılır insan tanrı nəzərində. Sadəcə olaraq heyvanlar bioloji məxluq, insanlar sosial məxluq (mənəvi varlıq, sosial heyvan) sayılır. Heyvan sözünün hərfi mənasının canlı (diri) olduğunu bilməliyik. Yeni heyvan bioloji, insan ictimai canlıdır - heyvandır - bir sözlə, hamısı heyvanat aləmidir.

Ancaq bioloji heyvanlardan fərqli olaraq tanrı insanı ağıllı, şüurlu heyvan (canlı) olaraq yaradıb. Buna görə də heyvanı qurban seçərkən sadəcə onun fiziki baxımdan sağlamlığına, şikəst olmamasına diqqət yetirilir (insanların seçimi olaraq). İnsanı qurban seçərkən isə Tanrı insanın həm fiziki-cismani baxımdan güclü, qoçaq olmasını, həm də mənəvi cəhətdən sağlam olmasını əsas götürür. İnsanın qoçaqlığı, vətən, el-oba yolunda fədakarlıq göstərməsi kimi fiziki amillər də elə insanın mənəvi sağlamlığından doğan keyfiyyəti kimi təzahür edir. “Hər şeyin yaxşısını Allah görür, Allah bilir” deyimimizə binaən, Tanrı insanların hansının ona mənəvi cəhətdən kamilləşməyə daha yaxın olduğunu yaxşı bilir; buna görə də insanların fiziki və mə-

nəvi olaraq daha sağlam olduğunu gören Tanrı seçimində təbii ki yarılmır, layiqliləri öz dərəcəsinə müqəddəs qurbanlıq dərəcəsinə qaldırır, onlara şərəfli şəhidlik adı qazandırır. Məhz bu sirdir ki, biz insanlar həmişə vətən fədailəri olan şəhidlərimizin hamısının say seçmə igidlər olduğuna təəccüb qalırıq. Bilməliyik ki, bu, ilahinin möcüzəsidir, bu, Tanrının seçimidir ki, O, kimi özünə yaxın hesab edirsə, onu şəhid olmaq üçün seçib, şəhidlik mərtəbəsinə ucaldır. Bax sirr budur. Tanrı seçimində, Tanrının istəyi ilə insanların seçilmişləri qurban (şəhid) olurlar.

Ən yaxşı heyvanı (bioloji) insanlar qurbanlıq seçdiyi, əzizlədiyi kimi, ən yaxşı sosial heyvanı - insanı da Tanrı igidliyi müqabilində vətən yanında qurban seçib, öz dərəcəsinə şəhidliyə qovuşdurur. Şəhidlərin ölümsüz olmasının sirri də məhz onların Tanrı dərəcəsinə Tanrının özü tərəfindən seçilib aparıldığına görədir. Şəhidlərin ölümsüzlüyü də bu sirdə ifadə olunub.

Bəli, şəhid olmağın ekvivalent adı vətən qurbanı olmaq deməkdir. Vətənin, el-obanın yolunda özlərini əməli olaraq fəda edərək şəhidliyə qovuşanlarımız Tanrının izni ilə seçilmiş vətən qurbanlarıdır. Heç nədə yarılmayan Allah məsləhət bildiyi ləyaqətli vətən övladlarını bu şərəfli şəhidlik adı ilə vətənə qurban etməkə mükafatlandırır. İstər 1-ci Qarabağ müharibəsində, istərsə də indiki ikinci Qarabağ müharibəsində - “Vətən müharibəsi”ndə şəhadətə yetişənlərimizin hər birinin təmsalında dediyimizin təsdiqini görürük” (Əlif oğlu Ş. Şəhidlər Vətənin qurbanlarıdır // “Xudafərin” qəzeti, №1-2 (6837-6838), 25 yanvar 2021-ci il).

Qurban sözü ilə bağlı bir məqam da toxunmaq fikirlərimi bitir-

mək istəyirəm. Bu, qurban və qurban(lıq)la əks qütbə dayanana, onun antonimi olana, başqa sözlə, qəbul olunmayan qurbana aid məsələdir.

Bildiyimiz kimi, qurban Allaha yaxınlaşmaqla bağlı olaraq müqəddəs dəyərlər daşıyır. Əgər ürəyində tutduğun dilək xoşməramlı deyilsə, onda kəsəcəyin heyvan qurban(lıq) kimi Tanrı dərəcəsinə qəbul olunmaz. Bu, qəbul olunmayan qurban sayılır və belə olan halda ürəyində tutduğun nəhs niyyətlə bağlı olaraq kəsəcəyin qurbanlıq heyvanın nəhaqq qanına bəis olursan, həmin heyvanın qanını nəhaqq yerə axıdıb, adını qurbanlıq qoyursan. Onun bədelini bu dünyada olmasa da, axirət dünyasında ödəyəsə olacaqsan.

Bu dediklərim insan qurbanlarına da aiddir. Belə ki, kiminsə halal malını çəpovulçuluq etmək yolu ilə talayarkən, eləcə də başqasının torpağını - vətəninə zəbt etmək niyyəti ilə işğalçılıq müharibəsi apararkən özlərini həlak edənələr doğru yolda - haqq yolunda olmadıqlarından, onlar nəinki qurban (şəhid) sayılmır, hətta günahkar olaraq Tanrı dərəcəsinə cəhənnəm əzabı ilə cəzalandırılırlar. Əksinə, öz doğma vətəni yolunda yadelli qəsbkarlara qarşı döyüşərkən, yaxud halal mülkü, ailəsi - namusu uğrunda mübarizədə özünü qurban verənlər isə haqq yolunun mücahidləri kimi haqqın dərəcəsinə qovuşub, şəhidlik mərtəbəsinə, başqa sözlə, haqq yolunda özlərini qurban etmək statusuna sahib olurlar. Gördüyümüz kimi, haqq-nəhaqq savaşında qurban gədənərin biri haqq yolunun qurbanı, əks tərəf isə nəhaqq yerə qanını axıdıb həlak olan antiqurban, yəni müqəssir, günahkar, oğru, quldur və s. ki-

mi mənfur adlarla tanınır, ucuz ölümün nəhaqq yolçusu kimi xarakterizə olunur.

Beləliklə, biz kökünü-rüşesini dini-mifik inanclardan, qurbanvermə ayinlərindən götürən Qurban bayramının Allaha yaxınlaşma yolunda bir ritual olduğunu izlədik. Qurban(lar) vasitəsilə fəlakətdən, xəta-bəlalardan qurtulmağın, xotik vəziyyətdən kosmik duruma doğru yön almağın qədim dini-mifik inanlara söykənməklə mümkünlüyünü nəzərdən keçirdik. Haqq-nəhaqq qarşıdurması zəminində verilən qurbanların insanların nizamlı yaşayışına xidmət etdiyini aşkarladıq.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

- Əliyeva S.S. Azərbaycan folklorunda qurbanvermə motivi və onun ritual-mifoloji kökləri. Fil.ü.f.d. elmi dərəcəsi alm. üç.təq.ed.dis.avtoreferatı. Bakı: 2021, s. 22-23
- Əlif oğlu Ş. Şəhidlər Vətənin qurbanlarıdır // “Xudafərin” qəzeti, №1-2 (6837-6838), 25 yanvar 2021-ci il).
- Фрэзер Дж.Дж. Золотая ветвь. М.: Политиздат, 1984 (с. 275-276)

Xülasə

Məqalədə Qurban bayramının dini-mifoloji əsasları tədqiqə cəlb olunmuşdur. Azərbaycan xalqının etnopsixologiyasında qurbanvermə aktının mifik dünyagörüşlərdən qaynaqlandığı xalq deyimi və inanclarına, folklor abidəsinə - “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanına və s. söykənməklə əsaslandırılmışdır. “Qurban qada sovar” (sovuşdurar) inancından tutmuş Dəli Domrulun Əzrayıla can borcu verməsi kimi qədim folklor faktlarına qədər hamısı bir təhlil müstəvisinə gətirilmişdir. Paya-pay prinsipi üzrə Allah

yolunda qurbanlar kəsilməsi (verilməsi) ənənəsinin daşdığı mifik məzmun aşkarlanmışdır. Qədimdə insan qurbanının mövcud olduğu və sonradan İbrahim peyğəmbərin oğlu İsmayılı qurban kəsərkən ona göydən qoç nazil olduğu rəvayəti bir arada müqayisəyə gətirilmiş, bu dini-mifoloji rəvayətin insanların dünyagörüşünə əsaslı təsir göstərdiyi şərh olunmuşdur. Beləliklə, insan qurbanının heyvan qurbanı ilə əvəzlənməsi sivil bir hadisə kimi dəyərləndirilmişdir.

Məqalədə qurbanın Allaha yaxınlaşma vasitəsi olduğu, qurbanın müqəddəs hesab olunması kimi məsələlərə də fikir bildirilmişdir. Eyni zamanda qurbanın kimlər tərəfindən verilməsi üzrə təsnifat aparılmış, bu təsnifat iki bölgə üzrə qruplaşdırılmışdır.

1. Tanrılar tərəfindən verilən qurbanlar. Bunlar müasir dövrlə də əlaqələndirilərkən insan qurbanları kimi göstərilmişdir.

2. İnsanlar tərəfindən verilən qurbanlar. Bu qurbanların isə bioloji heyvanat aləmi olan quşlar və heyvanlardan ibarət olduğu söylənilmişdir.

Qurbanvermə ayinlərinə İslam dininin kosmik nizamlı məzmun gətirdiyi və Qurban bayramı adı altında ilde bir dəfə bütöv xalq tərəfindən, İslam dünyasında kollektiv şəkildə keçirildiyi sivil mədəniyyət hadisəsi olaraq dəyərləndirilmişdir. Bu baxımdan da Qurban mərasimi iki şəkildə qruplaşdırılmışdır.

1. Kollektiv olaraq icra olunan Qurban mərasimi - Qurban bayramı.

2. Ayrı-ayrı fərdlər tərəfindən müxtəlif vaxtlarda icra olunan qurbanvermə rituaları.

Açar sözlər: Qurban bayramı, dini-mifoloji inanc, ayin, qurbanvermə, Allah, İbrahim peyğəmbər, İslam dini, ritual

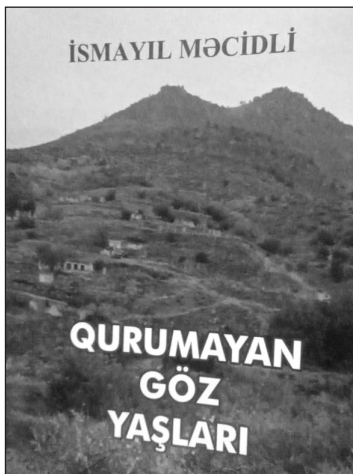
Aqrar elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, yazar-publisist İsmayıl Qəzənfər oğlu Məcidli “Qurumayan göz yaşları” kitabı ilə oxucuların görüşünə gəlir. Əsərin adından da gördüyümüz kimi, burada nişgəlin, faciənin ağırlığı əsas mövzudur. Harada ağrı varsa, qüسس-fəlakət varsa, orda təbii ki, ağlamaq-sızlamağın zahir-dəki əksi olan göz yaşları da var. Amma müəyyən bir ağrı-acının üzdəki ifadəsi olan - emosional hisslərimizin göstəricisi olan göz yaşları da müəyyən müddətdən sonra tükənir - quruyur. Ancaq elə faciələr var ki, onun doğurduğu göz yaşları nəinki bir ömür boyu, heç əsrlər sonrası da qurumaq bilmir. Bu, millətin, ölkənin taleyində dərin ırmırlar açmış faciələrin ağrı-acısından doğulan göz yaşlarıdır. O faciələr unudulmur, zaman-zaman nəsillərin yaddaş göynəminə dönüb içimizi ağrıdır, gözümüzü yaşardır. Necə

Faciəmizin bir parçası

ki, 20 yanvar Ümumxalq hüzn kimi, 26 fevral Xocalı soyqırımı faciəsi anbaan xatırlanır, yad edilir və bu ağırlıq göz-lərdə selə dönüb axıdılır. Çünki bunlar içimizdən gələn göynətilərdir, qaysaq bağlamayan yaralardır.

1993-cü ilin 23 avqustunda Cəbrayılın işğal olunması faciəsi də belə sağalmaz yaralar açdı qəlbi-mizdə. Cəbrayılın Dağtumas kəndində, ona qonşu kəndlərdə, Qazanzəmidə, Söyüdlüdə, Dağ Maşanlıda dinc insanları da vəhşi düşmənlərimiz amansızlıqla qətlə yetirdilər. Qətlə yetirdilər deyəndə ki, heç çoxlarının öldü-qaldısı da bilinmədi. Necə dəyərlər, beş arşınlıq bez parça da - kəfən də qismət olmadı bu zavallılara.

Onlardan Qazanzəmi kəndindən olan sadə zəhmət adamı Məhəmmədli kişidə (Hacıyev Məhəmmədli Ədil oğlu) öz arvadı -

Nəcədova Gülarə İsmayıl qızı ilə birlikdə faşist ermənilərin belasına tuş oldular. Ər-arvadin hər ikisi rayonumuzun işğal dövrlərində - yeni qaçaqçaq-köçhaköç vaxtında mənfur düşmənlərin güdazına gətdilər, heç öldü-qaldıları da bilinmədi. Bilinmədi deyəndə ki, əslində

çox güman ki, hansısa vəhşiliklə qətlə yetirildilər. Ermənilərin kənd(lər)imizdə törətmiş olduqları belə qənsizliqlər çoxdur və bunların birinin təmsalında - yəni Məhəmmədli kişi və onun arvadının qətlə yetirilməsi təmsalında yazar-publisist kimi İsmayıl Məcidli “Qurumayan göz yaşları”nı yazıb. Kövrək qəlbə sahib olan İsmayıl Məcidlinin mütəssireddici səhnələrlə təsvir etdiyi bu əsər faciəmizin müəyyən səhifələrini bədii şəkildə öyrənmək baxımından - bu günkü və gələcək nəsillərə ötürülməsi baxımından çox əhəmiyyətlidir.

İnanıram ki, tarixi faciəmizin yazıcı qələmindəki bədii-publisistik əks-sədası olan “Qurumayan göz yaşları” adlı sənədli essədə oxucularımız faciəmizin bir parçasını görəceklər və həmin qanlı olayları təsəvvürlərində təzədən canlandırma biləcəklər.

P.S.: Qeyd edim ki, müəllif mə-

nim ata yurduma - Piresəd pirinə ziyarətimlə bağlı yazımı və həmin yazıma münasibət olaraq bildirdiyi “Sən azadsan, Piresəd” başlıqlı yazısını da kitabə daxil edib.

Ağrı-acı ilə faciəmizi qələmə alan kövrək qəlb sahibi İsmayıl müəllimə minnətdarlığımı bildirir, yaxın gələcəkdə doğma Cəbrayılıma qonaq olmasını və orada canlanacaq həyatımızın çal-çağırından, toy-büsatından yazmasını arzulayıyıq.

Şakir ALBALIYEV

Cəbrayıl RİH. YAP rayon təşkilatı və “Xudafərin” qəzeti

Gülməmmədov Məhəmməd Şirin oğlu, Abasov Məhəmməd Abas oğlu, İbrahimov Arzu Cəbi oğlu, Əliyeva Mələhət Adışirin qızı, Əhmədov Əli İsmayıl oğlu və Zeynallı Tural Fərhad oğlunun

vəfatlarından kədərləndiklərini bildirir və ailə üzvlərinə dərin hüznə başsağlığı verir.

Allah rəhmət eləsin!

Baş redaktor:

Şakir Əlif oğlu
ALBALIYEV

Qəzet Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınıb.
CIF 1209641
H/h:55233080000
kod: 200123
VÖEN: 9900003611
SWIFT kod: AIBAZ2X
M/h: AZ37NABZ0135010000000001944
Benefisiarın hesabı: AZ27IIB410100C9443130139112
VÖEN: 8200035441
Ünvan: AZ 1073, Bakı şəh.,
Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə
“Azərbaycan” nəşriyyatı.
Telefon: (051) 441-15-82

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Materiallardakı faktların doğruluğuna müəlliflər cavabdehdir.

Əlyazmalar geri qaytarılmır.

Qəzet “Xudafərin” qəzetinin kompüter mərkəzində yığılıb, səhifələnib və “Azərbaycan” nəşriyyatında çap edilib.
albalievshakir@gmail.com
albalievshakir@rambler.ru
Sifariş №: 700
Tiraj: 2000